МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

магістра

на тему: **«РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0164-з
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
освітньої програми «Логопедія»
О. О. Воронюк

Керівник: кандидат педагогічних наук;
доцент кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти
Т. Г. Соловйова

Рецензент _____
_____

Запоріжжя

2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 016 «Спеціальна освіта»
Освітньо-професійна програма «Логопедія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«____»_____2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Воронюк Олександрі Олександрівні

1. Тема роботи: «Розвиток зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі»
керівник роботи Соловйова Тетяна Геннадіївна канд. пед. н., доцент
затверджена наказом ЗНУ від «02» жовтня 2025 року № 1393-с

2. Строк подання студентом роботи: 11.11.2025

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): розкрити сутність поняття «зв'язне мовлення» у науковій літературі; висвітлити психолого-педагогічні особливості молодших школярів з ООП; окреслити основні шляхи розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами; визначити роль логопедів та вчителів у формуванні зв'язного мовлення молодших школярів; висвітлити психолого-педагогічні умови ефективного розвитку зв'язного мовлення в інклюзивному освітньому середовищі.

5. Перелік графічного матеріалу: -

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Соловйова Т. Г.	Соловйова Т. Г.	Воронюк О. О.
Розділ 1	Соловйова Т. Г.	Соловйова Т. Г.	Воронюк О. О.
Розділ 2	Соловйова Т. Г.	Соловйова Т. Г.	Воронюк О. О.
Висновки	Соловйова Т. Г.	Соловйова Т. Г.	Воронюк О. О.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Робота над першим розділом	грудень-квітень	виконано
4	Робота над другим розділом	травень-серпень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Воронюк О. О.

Керівник роботи _____ Соловйова Т. Г.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Апухтіна В. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 72 с., 44 джерел, 2 додатки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати психолого-педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі.

Об'єкт дослідження: процес розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі.

Методи дослідження. Застосовано теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) для обґрунтування проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП. Проаналізовано наукові джерела та порівняно підходи й методики формування зв'язного мовлення.

Теоретичне значення. Уточнено зміст ключових понять, розкрито механізми формування зв'язного мовлення й обґрунтовано сучасні корекційно-розвиткові підходи.

Практичне значення. Подано рекомендації та методичні стратегії для педагогів і фахівців, придатні для планування занять, створення ІПР та організації інклюзивного середовища.

Галузь використання: заклади освіти, центри інклюзивної підтримки, логопедичні та корекційні центри, установи соціального захисту й громадські організації.

ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ, ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ, КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ПОЧАТКОВА ШКОЛА, КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА, ЛОГОПЕДІЯ

SUMMARY

Voroniuk O. Development of coherent speech in children with special educational needs in primary school. Zaporizhzhia, 2025. 72 p.

The qualification work consists of an introduction, 2 sections, conclusions, a list of references (44 items), and appendices. The total volume of the work is 72 pages, 56 of them – main text.

The relevance of the research topic is determined by the growing need to ensure effective communication and successful integration of children with special educational needs into the educational process. Coherent speech is a fundamental component of communicative competence, influencing academic success, social adaptation, and emotional development. Therefore, studying the psychological and pedagogical conditions for the development of coherent speech in primary school children with special educational needs is of great theoretical and practical importance.

The aim of the study is to theoretically substantiate the psychological and pedagogical conditions for the development of coherent speech in primary school children with special educational needs.

The research object – the process of developing coherent speech in children with special educational needs.

The research subject – the psychological and pedagogical conditions for the development of coherent speech in primary school children with special educational needs.

The tasks of the qualification work:

1) to reveal the essence of the concept “coherent speech” as presented in scientific literature;

2) to highlight the psychological and pedagogical characteristics of primary school children with special educational needs;

3) to outline the main approaches to developing coherent speech in children with special educational needs;

4) to determine the role of speech therapists and teachers in forming coherent speech in primary school children;

5) to identify the psychological and pedagogical conditions for the effective development of coherent speech in an inclusive educational environment.

Section 1 “Theoretical Foundations for Developing Coherent Speech in Primary School Children with Special Educational Needs” presents the essence and structure of coherent speech, analyzes the psychological and pedagogical characteristics of primary school children with special educational needs, and outlines the main approaches to developing coherent speech in this category of learners.

Section 2 “Psychological and Pedagogical Conditions for Developing Coherent Speech in Primary School Children with Special Educational Needs” reveals the role of teachers, speech therapists, and support specialists in forming coherent speech; substantiates the key psychological and pedagogical conditions for effective speech development; and provides practical recommendations for organizing developmental and correctional work in an inclusive educational environment.

The research results can be applied in general secondary education institutions, inclusive resource centers, correctional and developmental centers, speech therapy services, and social protection institutions.

Keywords: coherent speech, special educational needs, communicative competence, primary school, inclusive education, correctional pedagogy, speech therapy.

ЗМІСТ

Вступ…… 8
Розділ 1. Теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі…… 11
1.1 Розвиток зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами як наукова проблема..…….. 11
1.2 Психолого-педагогічні особливості дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі……. 21
1.3 Основні шляхи розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі……..... 26
Розділ 2. Психолого-педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі …… 38
2.1 Роль логопедів та вчителів у розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі …….. 38
2.2 Умови розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі ……. 46
2.3 Практичні рекомендації щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі …….. 52
Висновки……. 62
Список використаних джерел…….. 64
Додатки……..... 68

ВСТУП

У сучасних умовах запровадження інклюзивної освіти особливої уваги набуває проблема якісної організації початкового навчання мови та розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами. Мовлення розглядають як ключовий інструмент пізнання навколишнього світу, засіб комунікації та соціальної взаємодії, а його гармонійний розвиток є передумовою не лише успішного навчання, а й емоційного та психологічного комфорту дитини. Водночас у практичній діяльності педагоги часто стикаються з труднощами, що зумовлені різноманіттям мовленнєвих порушень, індивідуальними особливостями й темпами опанування навчального матеріалу, а також недостатньою адаптованістю наявних методичних підходів до потреб дітей з ООП.

Специфіка цієї проблеми полягає в потребі врахування поєднання когнітивних, емоційно-вольових та психофізіологічних особливостей дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлює необхідність розроблення й упровадження спеціальних підходів, спрямованих на індивідуалізацію освітнього процесу. Наразі спостерігається нестача практичних напрацювань у цій галузі, що посилює потребу у ґрунтовному науковому дослідженні ефективних форм і методів початкового мовного навчання, які сприяють розвиткові комунікативної компетентності, формуванню зв’язного мовлення та створенню підґрунтя для подальшої соціалізації дітей. У зв’язку з цим виникає потреба у теоретичному обґрунтуванні та практичному впровадженні методик, орієнтованих на специфіку мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами в контексті сучасних вимог початкової освіти.

Розвиток зв’язного мовлення розглядається вітчизняними науковцями (О. Ткаченко, А. Колупаєва, В. Синьов, Л. Виговська, О. Хухлаєва) як складний психолого-педагогічний процес, що потребує спеціально організованих умов, зокрема корекційно-розвиткової підтримки, індивідуалізованих методів і тісної

взаємодії логопеда, учителя та батьків. У рамках інклюзивного освітнього середовища особливої ваги набувають педагогічні стратегії, спрямовані на активізацію мовленнєвої діяльності, стимуляцію комунікації, формування навичок побудови висловлювань різних типів і жанрів.

Попри значну кількість наукових досліджень зі спеціальної педагогіки та логопедії, питання психолого-педагогічних умов розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП у початковій школі потребує подальшого теоретичного осмислення. Існує потреба у систематизації сучасних підходів, визначенні ефективних методичних стратегій, аналізі логопедичних технологій, які відповідають як віковим, так і індивідуальним особливостям розвитку дітей із порушеннями мовлення.

Актуальність дослідження також зумовлена реформуванням української освіти, упровадженням Концепції «Нова українська школа», що передбачає компетентнісний підхід, пріоритет розвитку комунікативної компетентності та необхідність адаптації освітнього процесу до потреб кожної дитини. У цих умовах психолого-педагогічне забезпечення розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП постає як стратегічне завдання фахівців – логопедів, учителів, асистентів учителя, психологів.

Об'єктом дослідження є процес розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП у початковій школі.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних умов розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

- розкрити сутність поняття «зв'язне мовлення» у науковій літературі;
- висвітлити психолого-педагогічні особливості молодших школярів з ООП;
- окреслити основні шляхи розвитку зв'язного мовлення дітей з

особливими освітніми потребами;

- визначити роль логопедів та вчителів у формуванні зв’язного мовлення молодших школярів;

- висвітлити психолого-педагогічні умови ефективного розвитку зв’язного мовлення в інклюзивному освітньому середовищі.

Методи дослідження охоплюють комплекс теоретичних методів: аналіз, синтез, узагальнення й систематизацію наукової літератури з психолого-педагогічної, логопедичної та корекційної тематики з метою виявлення сучасних підходів до розуміння порушень мовленнєвого розвитку та визначення ефективних методик формування зв’язного мовлення. Порівняльний аналіз різних концепцій (О. Ткаченко, М. Шеремет, А. Колупаєва) дав змогу виявити спільні та відмінні ідеї, визначити актуальні стратегії розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку з ООП.

Таким чином, дослідження спрямоване на обґрунтування та уточнення психолого-педагогічних умов, що забезпечують успішне формування зв’язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної початкової школи, що має вагоме значення як для теорії спеціальної педагогіки, так і для практики сучасної освіти.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1 Розвиток зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами як наукова проблема

Проблема розвитку зв'язного мовлення посідає провідне місце в сучасній логопедії, спеціальній та інклюзивній освіті, оскільки мовлення є основою пізнавальної діяльності, інтелектуального розвитку та соціальної взаємодії дитини. У науковій літературі зв'язне мовлення розглядається як складне структурно-функціональне утворення, що передбачає вміння послідовно, логічно, граматично правильно й змістовно висловлювати думки у формі монологу та діалогу [40].

Згідно з підходами М. Шеремет, зв'язне мовлення є інтегрованою мовленнєвою діяльністю, яка ґрунтується на взаємодії лексичної, граматичної, фонетичної та смислової складових, що забезпечують процес формування висловлювання й розуміння мовлення інших [43]. У дітей з особливими освітніми потребами ці компоненти зазвичай формуються нерівномірно, що призводить до труднощів у продукуванні висловлювань різних типів та обсягів.

Мовлення виступає базовим інструментом не лише для обміну інформацією між людьми, а й для формування мисленнєвих операцій, розвитку пізнавальних здібностей, прояву емоцій та реалізації внутрішнього світу особистості. У випадку дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку цей взаємозв'язок між мовленнєвою діяльністю та когнітивним функціонуванням істотно змінюється. Такі порушення негативно позначаються на процесах соціальної адаптації, навчальній діяльності та формуванні особистісних якостей. Недостатній рівень мовленнєвих умінь породжує значні комунікативні бар'єри: дітям складно встановлювати контакти з оточенням, точно розуміти вимоги та

інструкції, чітко й послідовно висловлювати власні думки. Усе це, у свою чергу, уповільнює розвиток логічного мислення, творчої уяви, пам’яті та цілої низки інших пізнавальних процесів, що мають ключове значення для успішного навчання та повноцінної участі в соціальному житті.

Мовленнєві труднощі суттєво змінюють можливості дитини щодо продуктивного спілкування, що призводить до зменшення її активності у спільних видах діяльності – від ігор до колективних занять. Дитині стає важче вступати у взаємодію з однолітками, встановлювати дружні стосунки та оволодівати навичками соціальної комунікації. Одночасно мовленнєва недостатність, яка проявляється у збідненому словнику, порушеннях граматичної структури висловлювань та недоліках звуковимови, ускладнює сприйняття й опрацювання навчального матеріалу. Такі діти часто мають труднощі з розумінням змісту завдань, послідовності дій, логічних залежностей між подіями та явищами.

Як наслідок, поступово зменшується інтерес до пізнавальної діяльності, а розвиток внутрішньої мовленнєвої регуляції, що забезпечує організацію та контроль мислення, відбувається повільніше. Це створює передумови для появи вторинних емоційно-особистісних ускладнень: дитина може відчувати напругу, невпевненість, уникати контактів, боятися помилитися або бути незрозумілою. Виникнення тривожності чи почуття ізоляції ще більше поглиблює вже існуючі комунікативні проблеми та посилює труднощі соціальної взаємодії.

Порушення мовленнєвого розвитку у дітей з особливими освітніми потребами проявляються у труднощах розуміння й використання слів у відповідному контексті як у вербальній, так і невербальній формі. Такі діти можуть неправильно добирати слова, помилятися у їх значеннях, мати труднощі з побудовою висловлювань, використовувати некоректні граматичні форми чи володіти обмеженим словниковим запасом. Нерідко дитина чує або бачить слово, але не усвідомлює його змісту, а її мовлення може бути незрозумілим для оточення. Подібні мовленнєві труднощі здатні спричинити ізоляцію в соціальному та навчальному середовищі, тому надзвичайно важливо своєчасно

розпочати корекційно-розвиткову роботу.

У рамках інклюзивної освіти розвиток зв’язного мовлення набуває особливого значення, оскільки саме від рівня сформованості комунікативної компетентності залежить здатність дитини брати участь у спільній діяльності, взаємодіяти з однолітками та педагогами, засвоювати навчальний матеріал. А. Колупаєва зазначає, що комунікативні труднощі є однією з найпоширеніших бар’єрних зон у дітей з особливими потребами в умовах НУШ, що ускладнює їх навчальну діяльність і соціальну адаптацію [20].

Розвиток зв’язного мовлення у дітей з ООП розглядається також як психолого-педагогічна проблема, що вимагає комплексного підходу. Л. Виговська підкреслює, що ефективне формування мовлення можливе лише за умов урахування індивідуальних можливостей дитини, створення оптимального мовленнєвого середовища та поєднання педагогічних, логопедичних і психологічних методів впливу [9].

Більшість дослідників і практиків підкреслюють, що сучасні підходи до логопедичної підтримки дітей з особливими освітніми потребами мають враховувати тісну взаємодію між мовленнєвим розвитком і пізнавальними можливостями дитини. У працях Т. Приходько та Г. Буренко наголошується, що недостатній словниковий запас, труднощі у формуванні граматично правильних конструкцій і порушення зв’язного висловлювання значною мірою впливають на розвиток логічного мислення, здатність до узагальнення та абстрагування, а також ускладнюють комунікацію в різних життєвих ситуаціях. Науковиці підкреслюють, що логопедична робота повинна бути невід’ємною складовою освітнього процесу, адже лише системний і цілісний підхід може забезпечити стійкий і помітний прогрес у мовленнєвому та пізнавальному розвитку дітей.

У контексті реформування освіти відповідно до концепції Нової української школи зростає потреба в переосмисленні підходів до інтегрованого навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. Освітній процес дедалі більше орієнтується на корекційно-розвивальну модель, яка забезпечує учнів системою необхідних знань, умінь і навичок для повноцінного розвитку. Центральним

орієнтиром НУШ стає компетентнісний підхід, що передбачає модернізацію змісту освіти та формування ключових життєвих компетентностей, необхідних дітям для успішної соціалізації та подальшого навчання [5].

Сучасні дослідження вказують, що у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами найчастіше спостерігаються такі порушення зв'язного мовлення:

- труднощі у встановленні причинно-наслідкових зв'язків;
- обмежений словниковий запас;
- граматичні помилки;
- недостатність смислової організації висловлювання [23].

Зазначені особливості викликають потребу у спеціально організованому навчанні, що містить систематичну логопедичну підтримку, корекційні вправи, роботу над формуванням різних видів монологічного та діалогічного мовлення.

У сучасному науковому просторі виділяють кілька ключових теоретичних підходів до розвитку зв'язного мовлення у дітей із особливими освітніми потребами. Кожен із цих підходів спирається на певні психологічні, педагогічні та лінгвістичні концепції, які розкривають різні грані мовленнєвої діяльності. Зазначені теорії не протиставляються одна одній – навпаки, у практичній роботі логопеда або дефектолога вони можуть ефективно поєднуватися, доповнюючи та підсилюючи загальний корекційно-розвивальний ефект.

Нижче подано огляд основних підходів:

1. Лінгвістичний підхід розглядає мовлення як системну категорію, у межах якої зв'язне висловлювання аналізується з позиції лексичних, граматичних, синтаксичних, морфологічних і фонетичних норм. Його мета полягає в тому, щоб навчити дитину добирати точні мовні засоби, будувати граматично правильні речення та логічно поєднувати їх у послідовні висловлювання.

2. Психолінгвістичний підхід акцентує увагу на процесах породження й сприймання мовлення, а також на ролі внутрішнього мовлення як проміжної ланки між мисленням і сформованим зовнішнім висловлюванням. Цей підхід

виділяє основні етапи побудови висловлювання: виникнення мотиву, змістове планування, мовне оформлення та подальший контроль. У роботі використовують вправи, спрямовані на активізацію мислення, розвиток уяви та мовленнєвої ініціативності.

3. Психологічний підхід підкреслює визначальну роль психічних процесів – уваги, пам'яті, мислення, емоційної сфери – у формуванні зв'язного мовлення. Відповідно, мовленнєвий розвиток неможливий без належного рівня сформованості цих функцій. Тому корекційно-розвивальна робота має включати завдання на розвиток загального інтелектуального потенціалу дитини. В межах цього підходу значну увагу приділяють і комунікативному аспекту: мовлення трактується як інструмент взаємодії, тому формування зв'язного мовлення здійснюється через моделювання природних комунікативних ситуацій, використання діалогів, рольових ігор та інших форм живого спілкування.

4. Особистісно орієнтований підхід зосереджується на індивідуальних характеристиках дитини – типі та ступені мовленнєвих порушень, рівні розвитку, темпераменті, емоційному стані. Педагог добирає методи та прийоми, які найбільш відповідають конкретним можливостям дитини, створює умови для переживання успіху, підтримує позитивне ставлення до мовленнєвої діяльності й формує внутрішню мотивацію до комунікації.

Такий комплексний погляд забезпечує глибше розуміння механізмів формування зв'язного мовлення та сприяє розробці ефективних корекційних програм.

Розвиток мовлення дітей з особливими освітніми потребами здійснюється у двох взаємодоповнювальних формах, кожна з яких відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності. Першою є цілеспрямована робота на спеціальних корекційних заняттях, де педагог або логопед систематично формує й удосконалює мовленнєві вміння дитини, використовуючи методики, адаптовані до її індивідуальних можливостей. Другою формою є мовленнєвий розвиток у природних життєвих ситуаціях, коли дитина навчається використовувати мову під час щоденної діяльності, спілкування з дорослими та

однолітками, гри, виконання побутових чи навчальних завдань. Саме поєднання цих двох форматів – спеціально організованого навчання та мовленнєвої практики в реальних ситуаціях – забезпечує найбільш повноцінне становлення мовленнєвої поведінки.

Корекційно-розвивальна робота будується на принципі формувально-корекційного підходу, який спрямований на вдосконалення чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності, що є загальновизнаними у психолінгвістиці та педагогіці: слухання-аудіювання (розуміння мовлення), говоріння, читання та письмо. Кожен із цих видів діяльності взаємопов'язаний і взаємозумовлений, тому їх розвиток комплексно впливає на загальний мовленнєвий прогрес дитини.

На основі розвитку зазначених видів мовленнєвої діяльності формується система ключових мовленнєвих компетентностей, які визначають якість мовленнєвої комунікації.

По-перше, це фонетична компетентність, яка передбачає правильну та чітку вимову звуків, уміння розрізняти їх на слух і коректно відтворювати у мовленні. Вона є базою для подальшого опанування читання й письма.

По-друге, лексична компетентність, що характеризує сформованість словникового запасу, вміння добирати слова відповідно до змісту висловлювання, розуміти їх значення та використовувати в різних ситуаціях спілкування. Розширення словника є ключовою умовою змістовності та точності мовлення.

По-третє, граматична компетентність, яка охоплює здатність правильно будувати словосполучення та речення, дотримуватися граматичних норм, узгоджувати слова та вибудовувати логічні структури висловлювань.

Однією з найважливіших є діамонологічна компетентність, тобто вміння створювати зв'язні висловлювання – як у вигляді монологу, так і в діалозі. Вона об'єднує всі попередні компоненти в єдину систему, що дозволяє дитині послідовно, логічно і змістовно висловлювати власні думки, передавати інформацію та брати участь у комунікації [5, с. 6].

Н. Гавриш зазначає, що формування зв'язного мовлення у дітей шести

років охоплює кілька взаємопов'язаних структурних компонентів:

а) мовленнєва компетентність – ключова характеристика особистості, що забезпечує здатність до ефективного спілкування;

б) мовленнєвий розвиток, який передбачає формування певних умінь і навичок, необхідних для функціонування мовлення;

в) навчання мови, що включає засвоєння базових знань про мову та мовлення, формується на основі мовного чуття і водночас стимулює подальший мовленнєвий розвиток;

г) мовленнєве виховання, мета якого – формування мовленнєвої культури особистості.

На думку вченої, мовленнєва компетентність об'єднує три основні складові:

- структурну, яка передбачає формування та розвиток різних рівнів мовленнєвої системи – фонетичного, лексичного, граматичного та синтаксичного. У результаті розвитку цієї складової забезпечується взаємозв'язок завдань з формування звукової культури, збагачення словникового запасу, засвоєння граматичних норм і розвитку зв'язного діалогічного та монологічного мовлення;

- функціональну (комунікативну), що пов'язана з розвитком і практичним використанням зв'язного мовлення, включаючи дві основні форми спілкування – діалог і монолог. Під час навчання мови діти набувають потреби використовувати нові мовленнєві засоби й освоювати різні форми побудови висловлювань;

- когнітивну (пізнавальну), що передбачає розвиток здатності усвідомлювати мовленнєві явища, тобто реалізацію інтелектуальної функції мови. Водночас відбувається зворотний процес – від інтелектуальної діяльності до мовлення, який можна розглядати як аналіз взаємозв'язку між мовними та когнітивними процесами [11].

Аналіз лінгвістичної та науково-методичної літератури свідчить, що зв'язне мовлення є складним системоутворюючим феноменом, який охоплює

різноманітні види взаємодії та комунікації між людьми. Дослідники визначають його як багатоплановий процес спілкування, що сприяє налагодженню контактів та взаєморозумінню в соціальному середовищі. Важливою регулюючою характеристикою такого спілкування є комунікативна компетентність, яка дозволяє індивіду адекватно орієнтуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях та ефективно взаємодіяти з оточенням.

Одиницею комунікації виступає комунікаційний акт, що насамперед визначається мотивами спілкування. За даними дослідників проблем розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів, такими мотивами є особистісні та пізнавальні інтереси дитини. Саме мотив і конкретна мета комунікації виступають рушійними силами розвитку мовленнєвої діяльності, спрямовуючи її формування й удосконалення в процесі навчання та соціальної взаємодії.

На наш погляд, поняття «зв'язне мовлення» слід розуміти як цілеспрямовану мовленнєву діяльність мовця, орієнтовану на співбесідника для досягнення конкретної комунікативної мети, тобто як соціалізоване мовлення. Результатом такої комунікативної діяльності виступає текст у вигляді діалогу або монологу – тобто комунікативне висловлювання.

Природа мовлення дітей шести років і старше має комунікативний характер, що створює передумови для ефективного розвитку зв'язного мовлення у учнів початкових класів. Необхідність формування як монологічного, так і діалогічного мовлення у молодших школярів обумовлена тим, що в цьому віці виникає активна потреба користуватися обома формами мовлення під час повсякденного спілкування та навчальної діяльності.

Процес формування зв'язного мовлення у дитини є складним, багатовимірним явищем, що охоплює цілу систему взаємопов'язаних умінь і компетентностей. Він включає опанування техніки мовлення – чіткої дикції, правильного дихання, темпу, інтонації – а також засвоєння норм мовленнєвої культури, що забезпечують грамотне, доречне та емоційно забарвлене висловлювання. Не менш важливими є розвиток виразності й образності мовлення, уміння передавати думку яскраво та конкретно, а також систематичне

збагачення й активізація словникового запасу, формування чуття мови та розширення мовного й загальнокультурного кругозору.

Беручи до уваги значущість різних видів мовленнєвої діяльності, насамперед уміння говорити, слухати та розуміти мовлення, вони виступають ключовими елементами у формуванні зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку. Критеріями розвитку зв'язного мовлення є комунікативна спрямованість, логічна послідовність викладу думок, наявність змістових зв'язків між частинами речення та завершеність змістового висловлювання співрозмовника.

З оволодінням навичками зв'язного мовлення дитина здобуває можливість вільніше й упевненіше взаємодіяти з оточенням, виявляти власні пізнавальні інтереси, ставити запитання, висловлювати оцінки й судження. Розвинене монологічне та діалогічне мовлення стає підґрунтям для активної участі в навчальному процесі та соціальному житті, сприяє розвитку самостійності, ініціативності й формує передумови для становлення активної життєвої позиції. Таким чином, зв'язне мовлення виступає не лише мовленнєвою навичкою, а й важливим інструментом пізнання, комунікації та особистісного розвитку дитини.

Розвиток мовлення є невід'ємною та ключовою складовою всієї системи корекційно-розвивального впливу, що реалізується у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Його зміст спрямований не лише на формування мовленнєвих умінь, а й на суттєве розширення пізнавального досвіду дитини: поглиблення знань про навколишній світ, збагачення уявлень про предмети, явища та соціальні ситуації, накопичення життєвих і комунікативних навичок. Мовленнєвий розвиток виступає засобом активізації пізнавальної діяльності, стимулює інтерес до нового, підтримує розвиток мислення, уваги й пам'яті. Усі ці напрями інтегруються в загальну корекційну роботу й спрямовуються на розв'язання ключових завдань, які постають перед сучасними закладами освіти: забезпечення гармонійного розвитку дитини, підвищення її адаптивних можливостей, формування здатності до ефективної

комунікації та успішної соціальної взаємодії в різноманітних життєвих ситуаціях.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що мовленнєві порушення багатогранно впливають на становлення дитини, насамперед у сферах спілкування та пізнання. Недостатня сформованість мовлення призводить до труднощів у передачі власних думок, почуттів, бажань, що обмежує можливості дитини взаємодіяти з іншими людьми та повноцінно включатися в різні види діяльності. Це негативно відбивається на навчанні, ускладнює адаптацію до нових умов, знижує рівень соціальної активності та затримує розвиток умінь, необхідних для ефективної комунікації.

Водночас порушення мовлення позначаються і на когнітивній сфері: дитині важче опрацьовувати інформацію, вибудовувати логічні міркування, здійснювати самоорганізацію й регуляцію власної поведінки. Тому цілеспрямовані заходи з корекції мовленнєвих труднощів мають бути комплексними, системними та взаємопов’язаними з іншими напрямами психолого-педагогічного впливу. Такий підхід створює умови для гармонійного розвитку особистості, сприяє успішній інтеграції дитини в освітнє та соціальне середовище й забезпечує підґрунтя для формування життєво важливих комунікативних та пізнавальних навичок.

Отже, розвиток зв’язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами виступає комплексною та багатовимірною проблемою, що охоплює лінгвістичні, психологічні та педагогічні аспекти. Аналіз наукових джерел свідчить, що мовленнєва діяльність дітей визначає не лише їхню здатність до ефективного спілкування, а й можливості пізнавальної активності, соціальної взаємодії та формування комунікативної компетентності. Актуальність цієї проблеми зумовлена необхідністю створення умов, які забезпечують кожній дитині повноцінне засвоєння навчального матеріалу, розвиток мовленнєвих умінь і навичок, активну участь у навчальному процесі та соціальну інтеграцію в колективі. Таким чином, ефективний розвиток зв’язного мовлення у дітей з ООП є ключовим фактором забезпечення їх успішної адаптації, навчання та

всебічного особистісного розвитку в умовах сучасної інклюзивної початкової школи.

1.2 Психолого-педагогічні особливості дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі

У сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти, як в Україні, так і за її межами, особливого значення набуває глибоке вивчення психолого-педагогічних характеристик дітей з особливими освітніми потребами. Усвідомлення специфіки їхнього розвитку є необхідною основою для побудови ефективної системи освітнього супроводу, корекційно-розвиткової роботи та успішної соціальної адаптації в шкільному середовищі. Актуальність цього напряму досліджень обумовлена потребою забезпечити кожній дитині рівний доступ до якісної освіти, створити умови, які враховують індивідуальні темпи пізнання, особливості комунікації, емоційного реагування та соціальної взаємодії.

Діти з особливими освітніми потребами — це учні, розвиток яких відбувається відмінно від вікової норми через наявність психофізичних порушень, затримок або особливостей спектрального характеру. Такі діти потребують адаптованого освітнього простору, модифікованих програм, індивідуально підібраних методів навчання та посиленого психолого-педагогічного супроводу. До цієї групи належать діти з порушеннями слуху та зору, опорно-рухової системи, мовленнєвими розладами, інтелектуальними порушеннями, труднощами емоційно-вольової регуляції, розладами аутистичного спектра, а також учні з комплексними порушеннями розвитку.

Узагальнені психологічні характеристики дітей з особливими освітніми потребами визначаються природою їхнього порушення й охоплюють широкий спектр особливостей розвитку. Для таких дітей типовими є уповільнений або нерівномірний темп формування психічних процесів, що проявляється у значних

індивідуальних відмінностях у засвоєнні нової інформації, темпі мислення, рівні довільності та здатності до саморегуляції. У когнітивній сфері нерідко простежуються утруднення під час виконання завдань, які потребують аналізу, узагальнення, логічних операцій чи тривалого зосередження, а також труднощі у формуванні причинно-наслідкових зв’язків і довільної уваги.

Емоційна сфера дітей із ООП також має свою специфіку: вони можуть виявляти підвищену чутливість до стресових ситуацій, нестійкість емоційних реакцій, труднощі у регуляції поведінки, а інколи – схильність до тривожності чи уникнення нових ситуацій. У соціальному аспекті нерідко спостерігаються утруднення у встановленні контактів, розпізнаванні соціальних сигналів, розумінні правил взаємодії та підтриманні взаємин з однолітками, що ускладнює процес адаптації в колективі.

Додатковою особливістю є те, що діти з ООП часто мають занижену самооцінку, яка формується внаслідок постійних навчальних труднощів, невдач або відчуття відмінності від інших. Це може спричиняти внутрішні переживання, зниження впевненості у власних можливостях та виникнення емоційно-особистісних конфліктів, що своєю чергою негативно впливає на їхню соціальну активність і включення у спільну діяльність.

Водночас важливо наголосити, що діти з особливими освітніми потребами володіють значними потенційними можливостями для розвитку. Їхнє успішне навчання та соціалізація значною мірою залежать від своєчасної та якісної діагностики, індивідуально спрямованої психолого-педагогічної підтримки, адаптації навчальних матеріалів і створення комфортного, безпечного, позитивно насиченого освітнього середовища. За наявності належних умов такі діти можуть розкривати свої сильні сторони, досягати значущих результатів і успішно інтегруватися в соціальне життя.

Кожна з перелічених категорій дітей з особливими освітніми потребами має свої специфічні психологічні особливості, що зумовлені характером порушення розвитку. Зокрема, у дітей із порушеннями слуху спостерігається суттєве звуження обсягу інформації, яку вони отримують через слуховий канал.

Це обмеження природним чином уповільнює формування мовлення, ускладнює оволодіння звуковою стороною мови та засвоєння багатьох мовленнєвих понять. Через недостатність слухового досвіду діти стикаються з труднощами у розвитку абстрактного мислення, оскільки значна частина навчального матеріалу подається у вербальній формі. Емоційне самовираження також може бути менш різноманітним або більш стриманим, адже дитині важко повною мірою передавати свої почуття словами.

Соціальна взаємодія для дітей із вадами слуху нерідко ускладнена через обмежені можливості усної комунікації. Вони можуть відчувати труднощі у підтримці діалогу, швидкому реагуванні на репліки однолітків або розумінні інструкцій педагога. Усе це може негативно впливати на формування соціальної компетентності, знижувати рівень залученості в групові форми діяльності та створювати додаткові бар’єри у встановленні міжособистісних контактів [13].

Порушення зору у дітей значною мірою звужують їхні можливості пізнавати навколишній світ через зорові образи, які для більшості однолітків є основним джерелом інформації. Обмежене візуальне сприйняття часто призводить до сповільненого темпу когнітивного розвитку, оскільки дитина отримує менше інформації про властивості предметів, просторові відношення та закономірності довкілля. Це може зумовлювати підвищену тривожність у незнайомих або складних ситуаціях, а також посилювати залежність від дорослих під час виконання різних завдань, що потребують орієнтації в просторі. Водночас діти з порушеннями зору здатні активно розвивати компенсаторні механізми: вдосконалюють слухове сприйняття, тактильну чутливість, навички аналізу інформації на основі дотику та слуху, що стає потужним ресурсом для їхнього навчання, включення в соціальне життя й формування академічних умінь.

Для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату характерні труднощі, пов’язані з обмеженням рухових функцій. Знижена мобільність позначається на рівні самостійності, можливості брати участь у різних видах активної діяльності та вільно взаємодіяти з однолітками. У психологічній сфері такі обмеження

можуть провокувати появу відчуття залежності від інших, формувати занижену самооцінку або навіть відчуття власної неповноцінності. Крім того, діти нерідко демонструють знижену мотивацію до діяльності, що вимагає фізичних зусиль або включення в рухливу активність. Проте систематична підтримка, створення доступного освітнього середовища та використання адаптованих методик сприяють зростанню впевненості й соціальної активності таких дітей.

У дітей з інтелектуальними порушеннями відзначаються уповільнені темпи розвитку основних пізнавальних процесів – мислення, пам’яті, уваги, мовлення. Вони часто потребують більшої кількості повторень, тривалішого часу для засвоєння навчального матеріалу та спеціально підібраних завдань. Емоційно-вольова сфера може бути нерівномірно сформованою: діти швидко втомлюються, втрачають інтерес, інколи проявляють імпульсивність або емоційну нестабільність. Соціальна адаптація також є складнішою, оскільки вони потребують чітких правил, передбачуваного середовища і додаткової підтримки в комунікації. Проте за умови послідовного використання корекційно-розвивальних програм такі діти демонструють помітний поступ у навчанні та поведінці.

Діти з розладами аутичного спектру вирізняються специфічними труднощами в соціальній взаємодії та комунікації. Їм часто складно встановлювати зоровий контакт, розуміти емоції інших людей, підтримувати діалог або виявляти гнучкість у взаємодії. Їхня поведінка може включати стереотипні рухи, ритуали або повторювані дії, які допомагають знизити внутрішню напругу та впорядкувати світ. Сенсорні труднощі – як підвищена, так і знижена чутливість до звуків, світла, дотику – можуть впливати на емоційний стан і здатність до навчання. Водночас раннє цілеспрямоване втручання, використання структурованих методик, підтримка у розвитку комунікації та соціальних навичок дають змогу таким дітям поступово опановувати базові форми взаємодії, краще адаптуватися до навчального середовища та розкривати свій потенціал [19].

Ефективний психолого-педагогічний супровід дітей з особливими

освітніми потребами ґрунтується на всебічному врахуванні їхніх індивідуальних особливостей та можливостей. Одним із ключових принципів є індивідуалізація освітнього маршруту: зміст навчальних програм, темп засвоєння матеріалу та форми роботи добираються відповідно до актуального рівня розвитку дитини, її сильних сторін і потреб у підтримці. У педагогічному процесі важливе місце посідають адаптивні методи навчання та корекційно-розвивальні технології, що спрямовані на стимулювання пізнавальних процесів, формування мовленнєвих, емоційно-вольових і соціальних умінь.

Значущим компонентом супроводу є розвиток у дитини позитивної самооцінки, віри у власні можливості та внутрішньої мотивації до навчання. Педагоги й психологи допомагають дітям опановувати навички ефективної комунікації, навчатися конструктивної взаємодії з однолітками, долати труднощі соціалізації. Особливу увагу приділяють створенню безпечної, доброзичливої атмосфери, що підтримує емоційний комфорт.

Психологічна підтримка батьків також є невід’ємною частиною роботи з дітьми з ООП, оскільки сім’я відіграє провідну роль у становленні дитини, її адаптації та закріпленні позитивних змін. Консультування, інформування та залучення батьків до освітнього процесу сприяють узгодженості дій та успішності корекційної роботи.

Роль шкільного психолога у процесі супроводу дітей із ООП є ключовою. Фахівець проводить комплексну психодіагностику, визначає індивідуальні особливості розвитку, бере участь у формуванні рекомендацій для індивідуальної програми розвитку, координує корекційно-розвивальні заходи та сприяє створенню інклюзивного освітнього середовища, яке забезпечує дітям оптимальні умови для успішного навчання й соціальної адаптації.

Отже, діти з особливими освітніми потребами становлять надзвичайно різноманітну й неоднорідну групу, у якій кожна дитина має унікальні психофізичні особливості та потребує індивідуально вибудуваного освітнього маршруту. Ефективна робота з такими учнями вимагає глибокого розуміння їхніх психологічних характеристик, уважного ставлення до темпу розвитку,

можливих труднощів і потенційних ресурсів. Забезпечення оптимального освітнього середовища, у якому домінують безпечна атмосфера, педагогічна підтримка та доброзичливе прийняття, є важливою умовою для гармонійного розвитку дитини.

Використання адаптивних методів і технологій навчання, що враховують особливості сприймання, пам'яті, уваги, комунікації та моторики, сприяє більш успішному залученню дітей до навчального процесу та формуванню індивідуальних досягнень. Системна психолого-педагогічна підтримка – включно з діагностикою, корекційно-розвивальною роботою, консультуванням батьків та міждисциплінарною взаємодією фахівців – є фундаментом, який забезпечує умови для повноцінної соціалізації, становлення базових компетентностей і емоційного благополуччя дитини.

У сучасному українському контексті ця робота набуває ще більшої ваги. Посилення інклюзивних практик, розширення доступу до якісної допомоги та підтримки психічного здоров'я дітей з ООП і їхніх сімей стають пріоритетними завданнями освітньої системи. Вони забезпечують можливість кожній дитині розвиватися відповідно до власного потенціалу, відчувати себе цінним учасником шкільної спільноти та успішно інтегруватися у суспільство.

1.3 Основні шляхи розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі

У державних вимогах щодо результатів мовної освіти здобувачів наголошується на практичній спрямованості мовленнєвого розвитку, тобто на вмінні застосовувати набуті мовні та мовленнєві знання, уміння й навички у різних комунікативних ситуаціях. Основною метою опанування української мови на всіх етапах освіти є формування в учнів цілісної комунікативної компетентності. Вона передбачає засвоєння доступного й необхідного обсягу знань про мову, оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності – слуханням,

говорінням, читанням і письмом – а також набуття досвіду соціальної взаємодії, який дає змогу успішно функціонувати в сучасному мовленнєвому просторі.

Проблема розвитку мовлення й мовленнєвого виховання дітей з особливими освітніми потребами посідає провідне місце в сучасній педагогіці та дитячій психології. Її актуальність постійно зростає у зв'язку зі збільшенням кількості дітей, які мають різноманітні мовленнєві порушення. Ці порушення значною мірою ускладнюють процес навчання, оскільки мовлення є основним інструментом опанування знань і засобом взаємодії з навколишнім середовищем.

Особливо важливим компонентом мовленнєвого розвитку є зв'язне мовлення. Воно забезпечує можливість повноцінного спілкування, дає дитині змогу передавати та осмислювати інформацію, висловлювати свої думки, почуття й наміри. Рівень сформованості зв'язного мовлення є одним із ключових показників мовного, інтелектуального та когнітивного розвитку дитини.

У процесі формування комунікативної компетентності в дітей розвивається здатність логічно й послідовно будувати висловлювання, добирати мовні засоби відповідно до змісту, ситуації та мети спілкування. Це включає розвиток мовної інтуїції, уміння структурувати інформацію, розуміти співрозмовника й відповідно реагувати на його повідомлення.

Тому питання розвитку зв'язного мовлення є надзвичайно важливим у корекційній педагогіці. Воно набуває особливої ваги в роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, адже саме формування повноцінних комунікативних умінь стає основою їхнього успішного навчання, соціалізації та подальшого розвитку.

Аналізуючи специфіку зв'язного мовлення дітей із мовленнєвими порушеннями, слід підкреслити, що їхні можливості у сфері мовленнєвої діяльності суттєво обмежені через низку характерних труднощів. Передусім у таких дітей часто спостерігається збіднений словниковий запас: вони рідше використовують різноманітні лексичні одиниці, обмежуються найпростішими словами, важко добирають точні найменування предметів, дій та ознак. Це призводить до того, що їхні висловлювання стають недостатньо інформативними

або невиразними.

Граматична будова мовлення також є недостатньо сформованою. Діти нерідко порушують узгодження слів у реченні, неправильно використовують відмінки, часи дієслів, пропускають важливі компоненти висловлювання. Через це речення можуть бути структурно неповними або незв’язними. Труднощі в смисловій організації мовлення проявляються у відсутності чіткої логіки викладу, пропусках важливих етапів подій, неправильному встановленні причинно-наслідкових зв’язків. Часто діти не можуть самостійно побудувати розгорнуту монологічну розповідь – як про власний досвід, так і за картинкою чи прослуханим текстом. Їхні висловлювання характеризуються непослідовністю, фрагментарністю, повтореннями окремих слів або фраз, що ускладнює розуміння.

Особливі труднощі виявляються і у сфері діалогічного мовлення. Діти із мовленнєвими порушеннями часто не вміють підтримувати розмову, своєчасно реагувати на репліки співрозмовника чи дотримуватися правил чергування висловлювань. У деяких випадках спостерігається низька ініціативність – дитина рідко починає розмову, уникає тривалих відповідей; у інших – навпаки, відзначається надмірна мовленнєва імпульсивність, коли репліки недостатньо продумані, швидкі та хаотичні.

Замість повноцінних висловлювань діти з ООП нерідко використовують жести, окремі слова чи короткі односкладові фрази, які не дають можливості точно передати задуманий зміст. До того ж у багатьох із них спостерігаються порушення фонематичних процесів: їм складно розрізняти звуки на слух, визначати їхню послідовність у слові, чітко вимовляти окремі фонеми. Це ускладнює як сприйняття мовлення дорослих і однолітків, так і власне відтворення мовленнєвих конструкцій.

Розвиток зв’язного мовлення у дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку посідає одне з ключових місць у системі корекційної педагогіки. Це зумовлено тим, що мовлення виконує фундаментальну роль у процесах соціальної адаптації, пізнання навколишньої дійсності та реалізації

інтелектуальних можливостей дитини. Через мовлення дитина встановлює взаємозв’язок із однолітками й дорослими, отримує та передає інформацію, опановує нові знання й навички, а також навчається будувати власні судження та розуміти позицію інших.

У корекційній педагогіці формування зв’язного мовлення розглядається значно ширше, ніж просто оволодіння мовними структурами. Це комплексний процес, тісно пов’язаний із загальним психічним розвитком, у якому беруть участь різні пізнавальні та емоційно-вольові процеси. Розвиток монологічних і діалогічних висловлювань безпосередньо залежить від рівня сформованості мислення – уміння аналізувати, узагальнювати, встановлювати логічні зв’язки. Не менш важливими є пам’ять, оскільки дитині потрібно утримувати в свідомості послідовність подій або зміст висловлювання, та увага, що забезпечує здатність зосереджуватися під час мовленнєвої діяльності.

Уява відіграє значну роль у створенні розгорнутих висловлювань, особливо описового чи творчого характеру, а емоційно-вольова сфера визначає здатність дитини контролювати мовлення, дотримуватися теми, досягати поставленої комунікативної мети. Саме тому розвиток зв’язного мовлення розглядається як інтегративна складова всебічного психічного становлення дитини й потребує системного, поступового та цілеспрямованого корекційно-розвивального підходу.

Багатогранність і різновиди мовленнєвих порушень зумовлюють необхідність ґрунтовного розуміння теоретичних основ, на яких вибудовуються ефективні корекційно-розвивальні методики. У логопедії та дефектології сформовано кілька провідних теоретичних підходів до розвитку зв’язного мовлення дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Кожен із цих підходів спирається на певні психологічні, педагогічні та лінгвістичні положення, що дають змогу розглядати мовленнєву діяльність у всій її складності та взаємозв’язках із іншими когнітивними процесами.

Ці наукові концепції не протистоять одна одній і не виключають взаємного застосування. Навпаки, у практиці роботи логопеда чи дефектолога вони здатні

успішно поєднуватися, утворюючи цілісну систему впливу. Комплексне використання різних підходів сприяє більш глибокому розумінню мовленнєвих труднощів дитини та забезпечує високу результативність корекційної роботи, оскільки кожен із них підсилює та доповнює інший.

Опис теоретичних підходів:

1. Лінгвістичний підхід передбачає вивчення мовлення як цілісної системи, що охоплює лексику, граматику, синтаксис, морфологію та фонетику. У межах цього підходу розвиток зв'язного мовлення трактується як засвоєння мовних норм і правил поєднання мовних одиниць. Головна увага спрямована на формування вмінь добирати точні слова, будувати граматично правильні речення та об'єднувати їх у логічно послідовні висловлювання.

2. Психолінгвістичний підхід орієнтований на аналіз внутрішніх механізмів створення й розуміння мовлення. Він підкреслює взаємозв'язок між мисленням, внутрішнім мовленням і зовнішньою мовленнєвою діяльністю. Формування висловлювання подається як процес, що включає мотивацію, змістове програмування, мовне оформлення та подальший контроль. У цьому напрямі важливими є вправи, спрямовані на розвиток логічного мислення, уяви, мовленнєвої активності та здатності самостійно продукувати висловлювання.

3. Психологічний підхід акцентує увагу на ролі пізнавальних та емоційно-вольових процесів у становленні мовлення. Оскільки розвиток зв'язного мовлення тісно пов'язаний зі станом уваги, пам'яті, мислення й емоційної сфери, корекційна робота має бути спрямована на підсилення загального психічного розвитку дитини. У цьому контексті широко застосовується комунікативний компонент, який розглядає мовлення як інструмент соціальної взаємодії. Для цього створюють ситуації, наближені до життєвих умов: діалоги, рольові ігри, комунікативні завдання, що сприяють засвоєнню практичних мовленнєвих умінь.

4. Особистісно орієнтований підхід підкреслює необхідність урахування індивідуальних особливостей дитини, таких як характер мовленнєвого порушення, рівень розвитку, емоційний стан та мотиваційні інтереси. У межах

цього підходу педагог добирає методи й форми роботи, що максимально відповідають потребам та можливостям конкретної дитини, забезпечує підтримку, створює ситуації успіху та сприяє формуванню позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності.

М. Капітула досліджує мнемотехніку як сучасний інноваційний метод розвитку зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями. Теоретична основа цього підходу полягає в активізації зорової пам'яті, асоціативного мислення та образного сприйняття за допомогою символів, схем і опорних картинок. Капітула підкреслює, що використання мнемотехнічних прийомів сприяє покращенню логічної структури мовлення, розширенню словникового запасу та розвитку здатності дитини відтворювати інформацію у зв'язній формі. Це робить мнемотехніку важливим інструментом корекційно-розвивальної роботи у спеціальній освіті [17, с. 76-77].

На думку Н. Бондар, формуванню зв'язного мовлення молодших школярів допоміжної школи сприятимуть уроки трудового та практичного навчання. Теоретично вона обґрунтовує ефективність поєднання мовленнєвого розвитку з практичною діяльністю дітей. Методичні підходи науковиці ґрунтуються на принципі функціональності мови, коли мовлення формується під час реального спілкування та виконання простих практичних завдань. Такий підхід дозволяє стимулювати мовленнєву активність учнів, розвивати їхні когнітивні здібності та формувати навички усного і писемного зв'язного мовлення у контексті життєвих ситуацій, близьких до досвіду дітей молодшого шкільного віку [6, с. 27].

Акцентуючи увагу на значенні контекстного навчання та формуванні сприятливого мовного середовища, Н. Голуб і А. Даниленко досліджують розвиток комунікативних умінь у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення на уроках української мови. Вони теоретично доводять доцільність використання мовленнєвих ситуацій, діалогів, а також ігрових і ситуативних вправ, які максимально наближені до реального спілкування. Завдяки цьому діти не лише вчаться правильно будувати висловлювання та

логічно поєднувати речення у зв’язні монологічні або діалогічні тексти, а й отримують можливість активно взаємодіяти з учителем та однолітками, відпрацьовувати мовні конструкції у життєвих ситуаціях, що зрозумілі й цікаві для них.

Такий підхід сприяє не лише формуванню мовленнєвих навичок, а й підвищенню мотивації дітей до спілкування, розвитку мовленнєвої активності та самостійності у висловлюванні думок. Авторки підкреслюють важливість системного й цілеспрямованого підходу до мовленнєвого розвитку, що передбачає планомірне поєднання спеціально організованих мовних вправ із природними комунікативними ситуаціями. Особливо ефективним цей підхід виявляється в інклюзивному або спеціальному освітньому середовищі, де увага приділяється індивідуальним потребам кожної дитини, стимулюється її впевненість у власних мовленнєвих здібностях і формуються необхідні соціальні та комунікативні навички для успішної адаптації в колективі.

Таким чином, теоретичні підходи до формування зв’язного мовлення в корекційній педагогіці відображають різні аспекти розвитку мовленнєвої діяльності дитини – від засвоєння мовної системи до врахування індивідуальних особистісних характеристик. Поєднання цих підходів дозволяє реалізувати комплексну та системну стратегію організації корекційної роботи, що охоплює мовні, пізнавальні, соціальні та емоційні компоненти розвитку. Застосування цих методик у педагогічній практиці сприяє не лише формуванню мовленнєвих навичок, а й інтеграції дитини в освітнє середовище та в суспільство загалом.

Мовлення є ключовим механізмом не лише для спілкування, а й для розвитку мислення, пізнавальної активності, емоційного самовираження та соціальної взаємодії. У дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку спостерігається порушення взаємозв’язку між мовною та пізнавальною сферами, що негативно впливає на соціальну адаптацію, освітню діяльність та загальне становлення особистості. Недостатній рівень мовленнєвих умінь та навичок призводить до труднощів у комунікації, що, у свою чергу, ускладнює встановлення контактів, розуміння інструкцій, формулювання власних думок, а

також гальмує розвиток логічного мислення, уяви, пам’яті та інших когнітивних процесів.

Мовленнєві порушення безпосередньо впливають на здатність дитини ефективно взаємодіяти з оточенням, що призводить до обмеження участі у спільних іграх, колективних заняттях і зменшення можливостей формування дружніх стосунків та навичок соціальної взаємодії. Обмежений словниковий запас, неправильне використання граматичних конструкцій та фонетичні недоліки ускладнюють сприйняття навчального матеріалу, виконання алгоритмів дій і побудову причинно-наслідкових зв’язків.

Як наслідок, у дітей з порушеннями мовлення може знижуватися інтерес до пізнавальної діяльності, сповільнюватися розвиток внутрішньої мовленнєвої регуляції мислення, а також виникати вторинні емоційно-психологічні проблеми, такі як підвищена тривожність, відчуття відчуження та небажання спілкуватися. Це лише посилює комунікативні бар’єри й створює додаткові труднощі в процесі соціальної та освітньої адаптації.

Розглядаючи проблеми та складнощі ранньої діагностики мовленнєвих порушень у дітей, І. Пацула акцентує увагу на їхньому значному впливі на загальний когнітивний і комунікативний розвиток дитини. Дослідниця підкреслює, що пізнє або недостатньо точне виявлення мовленнєвих труднощів може призводити до вторинних порушень у сфері мислення, пам’яті та уваги, а також ускладнювати встановлення соціальних контактів і взаємодії з оточенням. Таким чином, своєчасна та ефективна діагностика мовленнєвих проблем є ключовим етапом, що дозволяє попередити подальші труднощі в розвитку дитини та забезпечити успішну організацію корекційно-розвивальної роботи [33, с. 93-100].

Досліджуючи розвиток комунікативних здібностей у молодших школярів із тяжкими мовленнєвими порушеннями, О. Андрійчук і О. Мірошниченко підкреслюють, що такі порушення суттєво ускладнюють формування діалогічного та монологічного мовлення. Внаслідок цього дитина стикається з труднощами у встановленні ефективного спілкування з однолітками та

дорослими, що негативно впливає на її самооцінку, соціальну активність, здатність до взаємодії у колективі та успішність у навчальній діяльності.

Авторки доводять, що ці обмеження створюють серйозні комунікативні бар'єри, які можуть призводити до соціальної ізоляції дитини, зниження мотивації до навчання та посилення психологічного дискомфорту. У зв'язку з цим вони наголошують на важливості спеціально організованої корекційної роботи, спрямованої на подолання цих бар'єрів через систематичне та цілеспрямоване формування мовленнєвих навичок. Така робота включає розвиток словникового запасу, граматичної правильності висловлювань, логічної послідовності та здатності будувати зв'язні монологічні й діалогічні висловлювання.

Водночас комплексний підхід передбачає створення сприятливого емоційного середовища, стимулювання мовленнєвої активності та мотивації дитини до спілкування, а також поступове залучення її до колективних ігрових та навчальних ситуацій. Це дозволяє не лише покращити рівень зв'язного мовлення, а й сприяє соціальній адаптації, розвитку впевненості в собі та формуванню навичок ефективної взаємодії з оточенням. У підсумку, цілеспрямована корекційна робота є ключовим фактором для подолання наслідків тяжких мовленнєвих порушень і забезпечення гармонійного психолого-педагогічного розвитку дитини [1, с. 283-286].

Дослідники вивчають вплив адаптивного фізичного виховання на розвиток дітей із затримкою мовлення в умовах початкової школи. Так, Т. Круцевич підкреслює, що фізична активність сприяє розвитку не лише рухових умінь, а й пізнавальних та мовленнєвих навичок. Виконання рухливих ігор, які передбачають виконання мовленнєвих команд та зворотний зв'язок від педагогів, допомагає дітям покращувати мовленнєву активність, розвивати увагу, пам'ять і просторову орієнтацію. Завдяки цьому діти краще засвоюють навчальний матеріал, активніше взаємодіють з однолітками та дорослими, а також успішніше включаються у пізнавальні та комунікативні ситуації, що сприяє їхньому загальному розвитку [24, с. 85-90].

Більшість науковців і практиків акцентують увагу на сучасних викликах і можливостях логопедичної підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями, підкреслюючи тісний зв’язок між рівнем мовленнєвого розвитку та когнітивними здібностями дитини. Так, Т. Приходько та Г. Буренко зазначають, що обмежений словниковий запас, помилки у побудові граматичних конструкцій та труднощі зі зв’язним мовленням негативно впливають на розвиток логічного мислення, здатність до абстрагування і утруднюють ефективну комунікацію. На думку дослідниць, для досягнення стійкого прогресу логопедична допомога має бути комплексною та органічно інтегрованою в загальний освітній процес, поєднуючи розвиток мовлення з навчальною та пізнавальною діяльністю дитини.

На думку І. Владимирової, застосування прикладних методів у роботі з дітьми з порушеннями мовлення дозволяє ефективно гармонізувати когнітивні та мовленнєві процеси. Вона підкреслює, що мовлення відіграє ключову роль у розвитку мисленнєвих операцій, у плануванні дій, у саморефлексії та у соціальній взаємодії дитини. Науковиця пропонує використовувати поняття «нейроуспішності» як комплексного показника, що відображає рівень інтеграції інтелектуального та мовленнєвого розвитку дитини, тобто оцінює одночасно її когнітивні здібності та мовленнєву компетентність.

Відомо, що порушення мовлення негативно впливають на розвиток інтелектуальних здібностей: обмежений словниковий запас, труднощі у побудові граматично правильних висловлювань та недостатній рівень зв’язного мовлення ускладнюють формування логічного мислення, здатності до аналізу й синтезу інформації, розвитку абстрактного мислення та планування дій. Відповідно, І. Владимировою доводиться, що своєчасна та ефективна корекція мовленнєвої сфери є ключовим чинником для стимулювання когнітивного зростання дитини, покращення її пізнавальних процесів, розвитку самостійності та активної соціальної взаємодії.

Таким чином, інтеграція мовленнєво-корекційної роботи з розвитком когнітивних навичок створює комплексний підхід до підтримки дітей з

порушеннями мовлення, що дозволяє одночасно стимулювати мислення, мовленнєву активність і соціальні навички, забезпечуючи більш ефективну адаптацію дитини до освітнього середовища та життя в соціумі [10].

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що порушення мовлення впливають на розвиток дитини з різних аспектів, зокрема комунікативного та когнітивного. У дітей із мовленнєвими труднощами спостерігаються значні ускладнення у вираженні власних думок, передачі емоцій, формулюванні намірів та взаємодії з оточенням. Це негативно впливає на їхню здатність засвоювати навчальний матеріал, адаптуватися до умов освітнього середовища, соціалізуватися та ефективно взаємодіяти з навколишнім світом. Таким чином, мовленнєві порушення створюють бар'єри для повноцінного розвитку та реалізації потенціалу дитини у різних сферах життя.

Комплексний підхід до корекції мовленнєвих порушень є важливою передумовою гармонійного психічного розвитку дитини та її успішної інтеграції в суспільство. Він передбачає використання методів, які не лише спрямовані на усунення конкретних мовленнєвих дефектів, а й на розвиток здатності дитини до самовираження, комунікації та активного спілкування у різноманітних життєвих ситуаціях і соціальних контекстах.

У процесі корекційної роботи особливе значення мають різноманітні методичні прийоми, наочні матеріали, дидактичні та рольові ігри, інтерактивні вправи, які стимулюють активне використання мови. Вони допомагають дитині застосовувати мовні навички в умовах, наближених до реальних, враховують індивідуальний досвід та особливості сприймання інформації. Завдяки такому підходу діти не лише покращують словниковий запас і граматичну правильність висловлювань, а й розвивають уміння будувати логічні, послідовні висловлювання, підтримувати діалог, виражати емоції та інтереси, що сприяє формуванню впевненості в собі та позитивної мотивації до навчання й спілкування.

Таким чином, системна та цілеспрямована корекційна робота створює умови для розвитку мовленнєвих, пізнавальних і соціальних компетенцій

дитини, забезпечує подолання комунікативних бар’єрів та сприяє гармонійному психолого-педагогічному розвитку, що є запорукою її успішної адаптації в освітньому середовищі та соціумі загалом.

РОЗДІЛ 2
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1 Роль логопедів та вчителів у розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі

Роль логопедів та вчителів у розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами у початковій школі є надзвичайно важливою, оскільки саме вони забезпечують створення сприятливого освітнього середовища та комплексну підтримку мовленнєвого розвитку. Логопеди виконують функцію спеціалістів, які здійснюють діагностику мовленнєвих порушень, визначають рівень сформованості зв'язного мовлення, оцінюють словниковий запас, граматичну правильність висловлювань, фонетичні та артикуляційні навички. На основі проведеної діагностики вони розробляють індивідуальні або групові корекційні програми, які враховують специфіку мовленнєвих порушень, пізнавальні здібності та особистісні особливості кожної дитини.

Однією з актуальних проблем сьогодення є забезпечення ефективного логопедичного супроводу дітей із порушеннями мовлення у початкових класах, де впроваджується інклюзивне навчання.

В. Двіжона розглядає логопедичний супровід як складову психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, що передбачає надання підтримки не лише самим учням, а й їхнім педагогам та батькам. Такий супровід охоплює вирішення низки завдань, зокрема: особистісно-орієнтованого підходу до дитини з урахуванням її психоемоційних особливостей; надання емоційної підтримки учням із порушеннями мовлення; тісної співпраці з усіма учасниками освітнього процесу – вчителями та батьками;

а також використання ігрового контексту під час занять для формування позитивної мотивації до навчання. [14, с.123]

За твердженням Т. Цегельник та В. Поліщук, логопедичний супровід у рамках корекційної психолого-педагогічної роботи є невід'ємною складовою взаємодії педагога-логопеда з родиною дитини з порушеннями мовлення, оскільки він сприяє максимально повній інтеграції дитини у соціальне середовище. Основною метою такого супроводу є оптимізація співпраці з сім'єю на принципах сімейно-орієнтованого підходу, забезпечення індивідуалізованого підходу до освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами, а також пріоритетне надання цільової логопедичної допомоги та систематичної корекційної роботи. Важливою умовою ефективності діяльності логопеда є скоординована командна взаємодія з іншими фахівцями, які здійснюють психолого-педагогічний супровід сім'ї, а також тісна співпраця з батьками дитини.

За даними І. Ілющенко та Н. Хоменко, логопедичний супровід у системі інклюзивної освіти для дітей із порушеннями мовлення передбачає комплекс спеціальних заходів та інтервенцій, спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок і покращення комунікативних здібностей. Одним із ключових аспектів такого супроводу є індивідуалізація програм, що забезпечує врахування особливостей, потреб та рівня розвитку кожної дитини з мовленнєвими порушеннями [16, с. 176].

Таким чином, перед педагогами, психологами та логопедами, які працюють із молодшими школярами, що мають особливі освітні потреби та стикаються з мовленнєвими порушеннями, постає надзвичайно важливе завдання – визначити найбільш результативні та гнучкі шляхи корекційно-розвиткової підтримки. У роботі з цією категорією учнів фахівцям необхідно не лише добирати ефективні методи й прийоми подолання конкретних мовленнєвих труднощів, а й вибудовувати системний логопедичний супровід, що враховує індивідуальний темп розвитку, специфіку освітніх потреб і можливостей кожної дитини. Такий підхід передбачає поєднання корекційних, розвивальних і

навчальних технологій, спрямованих на формування мовленнєвої активності, розвиток комунікативних умінь та підвищення здатності школяра із ООП брати участь у навчальних і соціальних взаємодіях.

Важливою складовою цієї діяльності є налагодження стійкої та конструктивної взаємодії з родиною учня та педагогічним колективом, адже спільні зусилля батьків і вчителів створюють оптимальні умови для реалізації комплексного підходу до мовленнєвого розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Узгоджені дії всіх учасників освітнього процесу сприяють не лише корекції мовленнєвих порушень, а й гармонійному психолого-педагогічному розвитку, формуванню навичок ефективного спілкування, самовираження та успішної соціальної адаптації дитини у шкільному та суспільному середовищі.

Насамперед одним із центральних аспектів логопедичного супроводу учнів із ООП та мовленнєвими порушеннями в інклюзивному освітньому середовищі є створення індивідуальних програм розвитку для кожного школяра. Такі програми ґрунтуються на результатах комплексної психолого-педагогічної діагностики, детальному аналізі рівня мовленнєвого становлення та визначенні актуальних освітніх потреб дитини. Логопед у тісній співпраці з учителями, асистентом учня, іншими фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу та батьками забезпечує розроблення інтегрованих навчальних стратегій, спрямованих на систематичний розвиток мовлення, підтримку навчальної діяльності, формування комунікативної компетентності та створення умов для успішного включення дитини з особливими освітніми потребами в освітній процес [16, с. 176].

М. Лепетченко та В. Чмеленко виділяють кілька послідовних етапів логопедичного супроводу учнів із порушеннями мовлення:

1. Підготовчий етап. На цьому етапі основна увага приділяється підготовці артикуляційного апарату та формуванню базових мовленнєвих умінь. Діти виконують вправи для корекції мовленнєвого дихання, опановують контроль голосу та розширюють пасивний словниковий запас. Паралельно зміцнюються увага і пам’ять, розвивається образне сприйняття. Для цього логопед

використовує ігри, ліплення, малювання, конструктори для розвитку дрібної моторики рук. За потреби застосовуються масажні прийоми (розминання, пощипування, погладжування) та артикуляційна гімнастика, яку можна виконувати після логопедичного масажу.

2. Етап формування навичок звуковимови. На цьому етапі здійснюється корекція рухів артикуляційного апарату, розвиток дихальної та голосової функцій, формування відчуття артикуляційних рухів та артикуляційного праксису. Логопед контролює правильне напруження м’язів під час виконання вправ. Проводиться постановка та диференціація звуків, вправи для розвитку рухової та мовленнєвої моторики, робота над просодичною стороною мовлення та збагаченням словника. Важливим є залучення батьків для виконання домашніх завдань, що забезпечують систематичність та закріплення правильних мовленнєвих навичок.

3. Етап активізації мовленнєвої активності та формування комунікативних навичок. На цьому етапі педагог спрямовує зусилля на розвиток діалогічного спілкування дитини: навчання відповідати на запитання, ставити власні запитання, підтримувати бесіду. Проводяться вправи з автоматизації складних звуків, організовуються ігри та комунікативні ситуації, використовуються методи переказу історій, складання речень та оповідань, вивчення віршів, скоромовок, прислів’їв. Логопед контролює правильність вимови всіх звуків, а батьків залучають до домашньої практики, де важливо стежити за правильною артикуляцією та використовувати різні інтонації, засоби виразності й змінювати силу голосу під час розповіді або переказу історій [26, с. 25].

У багатьох наукових та практичних працях педагогів і логопедів підкреслюється, що ефективний логопедичний супровід дітей із порушеннями мовлення потребує комплексного підходу, який охоплює не лише самих учнів, а й їхні родини та педагогічний колектив. Одним із чинників мовленнєвих порушень може бути неправильна вимова звуків дорослими, наслідувана дитиною, а недостатня увага батьків та педагогів до особливостей мовлення учня може призводити до втрати цінного часу для корекційно-відновлювальної

роботи. Водночас активна участь вчителів у процесі закріплення результатів логопедичних занять у класі, систематичне повторення вправ, створення мовленнєво орієнтованих навчальних ситуацій та координація роботи з батьками сприяють значно швидшому та ефективнішому подоланню мовленнєвих порушень. Саме завдяки спільним зусиллям педагогів, логопедів і родини дитина отримує можливість стабільно формувати правильну вимову, розвивати мовленнєві навички та активніше використовувати їх у навчальному процесі та соціальних взаємодіях.

Вчителі початкових класів виконують ключову роль у повсякденному освітньому процесі, оскільки вони безпосередньо організовують навчальні ситуації, у яких діти практикують усне та писемне мовлення. Під час уроків учителі можуть інтегрувати корекційні завдання в звичайні навчальні заняття, використовуючи методи контекстного навчання, ситуативні вправи, діалогічні та монологічні завдання, які стимулюють мовленнєву активність. Учитель створює умови для постійного мовленнєвого спілкування, заохочує дітей до самовираження, підтримує позитивну мотивацію та емоційний комфорт, що є важливим для подолання страху перед помилками та розвитку впевненості у власних мовленнєвих здібностях.

Співпраця логопеда та вчителя є визначальним чинником ефективності розвитку зв’язного мовлення у дітей з ООП. Координація дій фахівців дозволяє забезпечити послідовність у використанні корекційних методик, систематичність навчання та індивідуальний підхід до кожної дитини. Логопед надає професійну підтримку вчителю, консультує щодо методів розвитку мовлення та допомагає адаптувати навчальні матеріали відповідно до потреб дітей. Учитель, у свою чергу, інтегрує рекомендації логопеда у повсякденні навчальні ситуації, забезпечує постійне практичне застосування мовних навичок і створює умови для соціальної взаємодії дітей у колективі.

За твердженням В. Кисличенко, інтегроване залучення дитини, її батьків та фахівців у процесі корекційної роботи створює сприятливі умови для всебічного розвитку дитини, дозволяє їй компенсувати наявні особливості та

попереджати можливі додаткові труднощі у навчанні та соціальній адаптації. Дослідниця підкреслює, що активна участь батьків у спільних заняттях із дитиною не лише підтримує корекційний процес, а й надає дитині цінний практичний досвід, який сприяє розвитку її фізичних навичок, емоційної стабільності та когнітивних здібностей. Така взаємодія допомагає формувати позитивну мотивацію до навчання, підвищує впевненість у власних силах та створює умови для більш гармонійного соціального і пізнавального розвитку, адже дитина отримує можливість активно застосовувати набуті знання та навички у різних життєвих ситуаціях, інтегруючи їх у щоденну практику [18, с. 150].

За переконанням І. Ілющенко та Н. Хоменко, тісна співпраця вчителів, логопедів, інших фахівців та батьків дозволяє створити сприятливі умови, за яких кожна дитина з порушеннями мовлення має можливість всебічно розвиватися та досягати значущих успіхів у навчанні та комунікації [16].

Створення сприятливого життєвого середовища та мовленнєво стимулюючого оточення дитини є надзвичайно важливим аспектом у розвитку мовлення у дітей з порушеннями. Забезпечення умов, що підтримують активне використання мови, а також організація інклюзивного освітнього середовища в школі, сприяють більш ефективній соціалізації дитини та стимулюють її комунікативну активність. Як наголошують Л. Мороз, А. Рудих та інші дослідники, ключовим елементом розвитку мовлення в умовах сімейного виховання є створення відповідного життєвого простору, який підтримує дитину у процесі спілкування, та організація належного мовленнєвого оточення, яке стимулює формування мовних навичок. Такий підхід передбачає системну взаємодію всіх учасників освітнього процесу – педагогів, логопедів, батьків – для того, щоб дитина отримувала постійні мовленнєві моделі, можливість практичного використання мови та комплексну підтримку в розвитку її комунікативних умінь як у школі, так і вдома.

Науковці визначають ряд ключових умов, необхідних для створення сприятливого середовища та ефективного мовленнєвого оточення для дітей із

порушеннями мовлення у сім'ї. Перш за все, важливо забезпечити дитині постійну можливість для мовленнєвого спілкування, задовольняючи її природну потребу у висловленні думок і емоцій. Створення спеціально організованих ситуацій, які спонукають дитину активно використовувати мову, допомагає формувати комунікативну активність і стимулює розвиток мовних навичок. Крім того, протягом усього дня необхідно підтримувати мотивоване спілкування з дитиною, особливо у вільний час, перебуваючи поруч і заохочуючи мовленнєві прояви.

Особливу увагу слід приділяти підтримці всіх форм мовлення дитини, використовуючи слова-стимули та фрази-підказки, а також заохочення, що сприяють активному відтворенню мовних одиниць. Не менш важливим є створення умов для отримання позитивного досвіду взаємодії з однолітками та дорослими у різних соціальних контекстах, включаючи не лише шкільне середовище, а й центри розвитку, гуртки та секції за інтересами дитини, а також громадські місця. Такий досвід допомагає дитині відчувати успіх у спілкуванні, підвищує її соціальну активність і впевненість у власних мовних здібностях.

У процесі формування мовленнєвих навичок важливим є уважний контроль дорослих за правильністю вимови звуків, побудовою речень, складанням розповідей та іншими аспектами мовлення. Дотримання загальних вимог до мовлення дорослих — батьків, педагогів у школі та інших фахівців, які взаємодіють із дитиною – є додатковою умовою, що створює стабільну та якісну мовленнєву модель для наслідування. Лише поєднання цих елементів дозволяє сформувати у дитини стійкі мовні навички, підвищити ефективність корекційної роботи та забезпечити гармонійний розвиток комунікативних, когнітивних та соціальних компетенцій [31, с. 183-184].

Отже, роль логопедів та вчителів у розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі є надзвичайно важливою і багатогранною. Сучасні дослідження підтверджують, що успішний розвиток мовлення дітей із порушеннями потребує не лише корекційної роботи фахівця, а й тісної співпраці з педагогами, батьками та іншими членами команди

супроводу. Логопеди відповідають за проведення комплексної діагностики, визначення індивідуальних потреб дитини, розробку спеціальних програм і корекційних занять, спрямованих на формування правильної звуковимови, граматично правильних речень, розвитку словникового запасу, просодичних і артикуляційних навичок, а також стимулювання мовленнєвої активності через ігрові та інтерактивні вправи.

Вчителі початкових класів, у свою чергу, реалізують навчальні програми з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, підтримують комунікативну активність учнів під час уроків, створюють сприятливе середовище для навчання та забезпечують інтеграцію логопедичних завдань у повсякденний освітній процес. Вони формують контекст для практичного використання мовленнєвих навичок, організовують мовленнєві ситуації, діалоги та рольові ігри, які сприяють розвитку зв’язного мовлення та соціальної взаємодії.

Особливу роль відіграє взаємодія педагогів і логопедів із батьками, оскільки мовленнєві навички дитини формуються не лише в школі, а й у сімейному середовищі. Спільна робота дозволяє батькам коригувати власне мовлення, підтримувати успіхи дитини, виконувати домашні завдання та закріплювати результат логопедичних занять, що значно підвищує ефективність корекційного процесу.

Таким чином, успішний розвиток зв’язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі можливо лише за умови інтегрованого підходу, який поєднує професійні зусилля логопедів, педагогів і батьків. Такий підхід забезпечує не лише вдосконалення мовленнєвих навичок, а й розвиток когнітивних, емоційних та соціальних компетенцій дитини, формує її впевненість у спілкуванні, стимулює активну участь у навчальному процесі та сприяє ефективній соціалізації в колективі та суспільстві.

2.2 Умови розвитку зв’язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі

Комунікативна взаємодія на уроках у початковій школі відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному освітньому процесі, оскільки саме вона створює сприятливі умови для всебічного розвитку особистості дитини. Завдяки активному спілкуванню вчителів і учнів значно підвищується пізнавальна активність школярів, формується критичне мислення, розвиваються гнучкі навички, що дозволяють адаптуватися до різних освітніх та соціальних ситуацій. Комунікативна взаємодія може реалізовуватися за допомогою різних педагогічних методів і прийомів, серед яких особливе місце займають словесні та інтерактивні методи, кейс-стаді, а також форми роботи, що включають діалоги, творчі вправи та завдання, інсценізації, рольові ігри, квести та інші види активності. Саме завдяки такій багатоплановій організації уроку діти отримують можливість активно включатися в процес навчання та практикувати мовні навички в різноманітних ситуаціях, що має особливе значення для розвитку зв’язного мовлення.

Розвиток зв’язного мовлення в дітей є складним і багатовекторним процесом, який передбачає засвоєння й поступове вдосконалення кількох ключових компонентів. До них належать техніка мовлення та культура мовного висловлювання, виразність та образність мовлення, активне збагачення словникового запасу, формування мовного чуття, розвиток широкого мовного кругозору. Комплексне опанування цих навичок забезпечує можливість дитини ефективно висловлювати свої думки, відтворювати інформацію та будувати логічно структуровані висловлювання як у монологічній, так і у діалогічній формі спілкування.

Навички зв’язного мовлення не лише полегшують процес навчання, а й сприяють формуванню активної життєвої позиції учня, стимулюють його пізнавальні інтереси та залучають до різних видів комунікативної діяльності. Вони дають змогу школярам брати участь у багатогранних мовленнєвих

практиках, таких як усний монолог, ведення дискусій, спільне виконання проектних та творчих завдань, що, у свою чергу, забезпечує розвиток мовної компетентності, соціальної взаємодії та готовності до активного залучення у колективне навчання й повсякденне життя.

Серед найбільш поширених форм комунікативної взаємодії в початковій школі особливе місце займає організація навчальних і довільних діалогів на різні теми. На початковому етапі розвитку ці діалоги, як правило, пов’язані з повсякденними ситуаціями та соціальними ролями, які дитина опановує у своєму житті. Це можуть бути розмови з членами сім’ї, діалоги в магазині чи бібліотеці, обговорення правил поведінки в транспорті, на вулиці або в культурних закладах, таких як театр. Такі комунікативні вправи дозволяють учням формувати соціально значущі навички мовлення, які допомагають їм орієнтуватися у різних життєвих контекстах та здійснювати ефективну комунікацію.

Особливу роль у цьому віці відіграє сюжетно-рольова гра, яка дозволяє учням моделювати як вигадані, так і реальні життєві ситуації. У процесі таких ігор діти навчаються будувати взаємини, підбирати відповідні мовні засоби залежно від контексту, проявляти ініціативу у спілкуванні та вчитися вирішувати комунікативні завдання. Важливо, що комунікативна взаємодія не обмежується лише уроками: вона триває й у позаурочній діяльності, сприяючи прояву особистісних здібностей, інтересів та схильностей дитини. На цьому етапі учні прагнуть брати участь у тих заняттях, які дозволяють найповніше висловити власні думки, переживання, оцінки та обговорити важливі для них питання.

Активізація словникового запасу дітей досягається через різноманітні усні та письмові творчі завдання, які стимулюють використання мови у різних контекстах. Велике значення має поєднання словесної та практичної діяльності, адже навчання через дослідження та практичні експерименти допомагає учням глибше розуміти процеси, що вивчаються, та точніше їх описувати. Тому доречним є проведення уроків на природі, організація екскурсій, практичних занять у групах або парах, а також обговорення тем на класних годинах.

Розвиток мовлення відбувається не лише під час уроків української мови чи літературного читання, він органічно інтегрується у вивчення інших предметів, таких як громадянська освіта, природознавство, математика та інші дисципліни. Завдання вчителя полягає у постійному стимулюванні дітей до активного спілкування, формуванні вмінь логічно та грамотно висловлювати свої думки як усно, так і письмово, а також у підтримці процесу розвитку зв'язного мовлення шляхом комплексного поєднання навчальної, ігрової та практичної діяльності.

Наведемо приклади методичних прийомів і засобів, що сприяють розвитку зв'язного мовлення у дітей:

1. Метод монологічного мовлення передбачає завдання на складання розповідей, описів або історій, спираючись на ілюстрації чи конкретні ситуації. Наприклад, дитина може розповісти про своє улюблене заняття, поділитися враженнями від відпочинку або описати подію з повсякденного життя. Такий метод сприяє розвитку уміння послідовно викладати думки та логічно структурувати висловлювання.

2. Метод діалогічного мовлення передбачає використання діалогів і рольових ігор, що дозволяють дітям практикувати комунікацію в умовах взаємодії з іншими. Наприклад, учні можуть грати ролі лікаря і пацієнта, учителя і учня або продавця і покупця. Це дає змогу застосовувати мовлення у різних соціальних ситуаціях і формує навички ведення діалогу.

3. Використання наочних засобів – фото, малюнків, плакатів, серій картинок – стимулює дітей до створення зв'язних висловлювань та діалогів на основі візуальної інформації. Наприклад, серія ілюстрацій, що демонструє певний процес або подію, може слугувати основою для опису чи переказу.

4. Метод активізації через гру передбачає застосування мовних ігор, які допомагають дітям розвивати мовленнєві навички у невимушеній та мотивуючій атмосфері. Наприклад, дитина може брати участь у грі, де потрібно поставити питання або дати відповідь, що стимулює використання мови у спонтанній комунікації.

5. Інтерактивні вправи на розвиток зв’язного мовлення включають завдання на продовження речень, добір слів або фраз для логічного завершення висловлювання, а також вправи на перестановку слів у реченнях для формування правильного і послідовного порядку слів.

6. Метод драматизації передбачає відтворення реальних або вигаданих ситуацій через театралізовані ігри. Це дозволяє дітям практикуватися у зв’язному мовленні, відтворювати життєві події та краще виражати власні думки й емоції.

У системі логопедичної роботи з розвитку зв’язного мовлення молодших школярів із особливими освітніми потребами традиційно виділяють три основні напрямки діяльності. Перший напрямок передбачає формування орієнтовної основи дії, що полягає у впізнаванні зв’язних висловлювань. Другий спрямований на набуття первинних навичок зв’язного мовлення відповідно до правил смислової та мовної організації тексту. Третій етап охоплює розвиток уміння висловлюватися зв’язно й правильно за встановленими мовними нормами.

Діти з особливими освітніми потребами, які до школи не мали систематичної корекційної допомоги, часто оперують терміном «розповідь», проте не завжди розуміють його справжнє значення. Тому першим завданням логопеда є формування практичного уявлення про зв’язне висловлювання як цілісну одиницю на основі уміння виявляти його суттєві ознаки під час сприймання тексту. Учні повинні навчитися орієнтуватися в смисловій цілісності повідомлення та умовних засобах, що забезпечують його зв’язність.

Для цього використовують типові форми монологічного мовлення, зокрема розповідь і опис. У описовому тексті виділяють характеристики статичності, прив’язаність інформації до конкретного предмета та наявність предмета як основної теми повідомлення. У оповідальному тексті основними ознаками є наявність подій, динаміка їх розвитку та послідовність дій, які можна уявити або зобразити на малюнку.

Учні мають усвідомити, що один зразок мовлення є розповіддю, бо він

описує події та випадки з життя, які можна відтворити у вигляді сюжету на малюнку. Інший зразок є описом, оскільки його зміст можна співвіднести із зображенням предмета або явища.

Для закріплення цих умінь застосовують спеціальні вправи, які допомагають диференціювати типи розповідей. Діти співставляють зміст тексту з сюжетом, зображеним на картинці або фотографії предмета, що сприяє розвитку навичок впізнавання різних видів монологічного мовлення та формуванню цілісного мовного сприймання.

Для створення умов розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі застосовуються різноманітні прийоми, які активізують як змістову, так і мовну складову висловлювання. До них належать:

1. Ігри на встановлення правильного порядку картинок, об'єднаних однією тематикою, з подальшим складанням розповіді або її частини. Наприклад, дитині пропонується відібрати з низки картинок ті, що відповідають прочитаному тексту педагогом, відновити порядок картинок за пам'яттю, знайти зайву картинку або відновити порушений порядок сюжетної лінії.

2. Пошукові ігри, що стимулюють активне мислення та мовну діяльність. До них належать завдання на знаходження «зниклої» картинки серед запропонованих, визначення її місця в сюжеті, відновлення послідовності подій за центральною картинкою, а також робота з двома сюжетними лініями – за близькими або контрастними ситуаціями.

3. Ігри на розвиток уяви, які передбачають створення коротких сюжетів за предметними картинками, використання пантоміми з її словесною вербалізацією («Мім») та інші творчі завдання, що стимулюють мовленнєву активність.

4. Ігри на «семантичний абсурд», які спрямовані на розвиток критичного мислення й уміння аналізувати смислову відповідність тексту та ілюстрації, а також на виявлення слів і фраз, що не підходять за значенням.

5. Асоціативні ігри, які допомагають актуалізувати словниковий запас та семантичні зв'язки між словами. Це можуть бути вправи на підбір слів-

синонімів, антонімів, слів, об’єднаних тематичною ознакою (наприклад, «ліс»), або слів однієї лексико-граматичної групи.

Для учнів із мовленнєвими порушеннями особливо важливим є формування навчальних дій, що пов’язані з аналізом смислових і мовних правил побудови тексту. На початкових етапах роботи ефективним прийомом є аналіз готового зразка. Учням демонструють засоби смислового та синтаксичного зв’язку слів у текстах із ланцюговою або описовою організацією, що дозволяє сформувати розуміння структури зв’язного висловлювання і підвищує ефективність розвитку мовлення в умовах початкової школи.

Формування зв’язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі базується на комплексному поєднанні лінгвістичних, психологічних та педагогічних підходів. Значне значення мають діяльнісний, особистісно орієнтований та комунікативний підходи, які сприяють розвитку мовленнєвої активності, когнітивних процесів та соціальної взаємодії. У навчальному процесі для ефективного розвитку зв’язного мовлення застосовуються поетапні логопедичні вправи, дидактичні ігри, моделювання життєвих ситуацій спілкування, а також інтерактивні та творчі завдання, що стимулюють активне використання мови.

Мовленнєві порушення суттєво впливають на здатність дитини до комунікації, ускладнюють процес засвоєння навчального матеріалу, формування мислення, пам’яті та уяви, а також негативно позначаються на емоційній сфері й соціальній адаптації. Недостатній розвиток зв’язного мовлення обмежує можливості учнів у взаємодії з однолітками та дорослими, ускладнює виконання інструкцій, побудову логічних і послідовних висловлювань, що, у свою чергу, впливає на успішність навчання та участь у колективних видах діяльності.

Комплексний підхід до розвитку зв’язного мовлення передбачає врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, роботу над фонетичною, лексико-граматичною та смисловою сторонами мовлення, а також поєднання ігрових, візуальних, творчих і мовленнєво-логічних методів. Для ефективності корекційно-розвивальної роботи необхідні безперервність та

послідовність занять, тісна співпраця педагогів, логопедів і батьків, а також створення сприятливого мовленнєвого та освітнього середовища, що стимулює активну комунікацію та сприяє інтеграції дитини в навчальний процес і соціум. Такий підхід забезпечує гармонійний розвиток мовних, когнітивних та соціальних навичок учнів, що є ключовим у початковій школі.

2.3 Практичні рекомендації щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі

Мовлення посідає провідне місце серед психічних функцій людини, оскільки саме через мовну знакову систему відбувається процес спілкування, обмін думками та формування взаєморозуміння. Для дітей з особливими освітніми потребами розвиток зв'язного мовлення виступає одним із базових чинників їхнього успішного навчання та повноцінної участі в соціальному житті. Мовленнєва компетентність є фундаментом не лише для засвоєння навчального матеріалу, а й для формування комунікативної поведінки, уміння виражати власні емоції, почуття, мотиви та потреби.

Проте в учнів з ООП становлення зв'язного мовлення нерідко відбувається із вираженими труднощами. Це може бути зумовлено різноманітними порушеннями мовленнєвих механізмів, недорозвиненістю когнітивних процесів, зниженою довільністю, недостатнім розвитком дрібної та загальної моторики, сенсорними порушеннями або обмеженим досвідом соціальної взаємодії. Багато дітей мають труднощі із розумінням зверненого мовлення, побудовою розгорнутих висловлювань, дотриманням логічної послідовності та використанням граматично правильних конструкцій.

Результати сучасних наукових досліджень свідчать, що значна частина школярів з особливими освітніми потребами має різні мовленнєві порушення, що суттєво позначаються на їхній навчальній діяльності, темпі засвоєння знань, рівні емоційного благополуччя та здатності налагоджувати взаємини з

однолітками й дорослими. Мовленнєві труднощі можуть бути бар'єром для самовираження та соціальної адаптації, тому потребують своєчасного виявлення і цілеспрямованої корекційної роботи.

У сучасних умовах інклюзивної освіти перед логопедами, педагогами та іншими фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу стоїть важливе завдання – створити умови, за яких кожна дитина з ООП матиме можливість розвивати мовлення у доступний, комфортний і результативний спосіб. Це передбачає застосування індивідуалізованого підходу, використання інноваційних методик, інтеграцію корекційних і навчальних технологій, а також створення сприятливого комунікативного середовища.

Таким чином, розвиток зв'язного мовлення в учнів з особливими освітніми потребами є комплексним і багатогранним процесом, що потребує системної логопедичної підтримки, тісної співпраці між педагогами та батьками, а також використання сучасних корекційно-розвиткових стратегій, спрямованих на всебічне мовленнєве й особистісне зростання дитини.

Сучасні методики розвитку зв'язного мовлення ґрунтуються на поєднанні когнітивно-комунікативного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів, що дозволяє забезпечити цілісне формування мовленнєвих умінь у дітей. Мовлення виступає не лише інструментом передачі інформації, а й важливим механізмом пізнання навколишнього світу, побудови взаємодії з людьми та структурування власного досвіду. Сформоване зв'язне мовлення дає дитині можливість точно та логічно висловлювати свої думки, ставити запитання, будувати діалог, встановлювати взаєморозуміння з однолітками й дорослими, а також ефективно засвоювати навчальний матеріал як у класі, так і поза ним.

Для учнів з особливими освітніми потребами розвиток зв'язного мовлення є особливо важливим, оскільки мовленнєві труднощі можуть суттєво впливати на весь процес навчання та соціального становлення. Наявні порушення можуть призводити до утруднень у розумінні й виконанні навчальних інструкцій, уповільненого темпу роботи, труднощів у висловлюванні власних думок і

бажань. Через це діти часто обмежують коло соціальних контактів, уникають участі в діалогах та групових формах роботи, що, своєю чергою, може спричинити відчуття самотності, емоційний дискомфорт і зниження впевненості у власних можливостях.

Недостатній рівень мовленнєвого розвитку нерідко негативно впливає на формування здорової самооцінки, оскільки дитина з ООП може порівнювати себе з однолітками, які легко опановують мовлення та комунікацію. Це ускладнює процес налагодження міжособистісних стосунків, призводить до частих непорозумінь, конфліктів або соціальної ізоляції. Таким чином, подолання мовленнєвих труднощів і розвиток комунікативних навичок є не лише корекційним завданням, а важливим чинником успішної соціалізації, навчальної діяльності та емоційно-психологічного благополуччя дітей з особливими освітніми потребами.

Розвинене зв’язне мовлення має значний вплив не лише на успішність дитини у навчальному процесі, а й на її інтеграцію в соціальне середовище, формування впевненості у власних силах та загальне емоційне благополуччя [32]. У зв’язку з цим сучасні логопедичні підходи орієнтуються не тільки на виправлення звуковимови чи удосконалення граматичної структури мовлення. Основний акцент переноситься на формування цілісних комунікативних умінь, уміння будувати висловлювання відповідно до мети, ситуації та потреб реального життя.

Поняття зв’язного мовлення охоплює складний комплекс мовленнєвих дій, що включає логічне, послідовне, структуроване й граматично точне відтворення думок [32]. Для його формування необхідно вміти встановлювати смислові зв’язки між окремими елементами висловлювання, добирати відповідні мовні засоби та враховувати ситуацію спілкування. Саме зв’язне мовлення є тим інструментом, який забезпечує якісну передачу та прийом інформації, служить основою навчального процесу, сприяє ефективній взаємодії з ровесниками й дорослими та відіграє важливу роль у соціальному становленні дитини.

До ключових складових зв’язного мовлення належать кілька

взаємопов’язаних елементів, без яких неможливо забезпечити повноцінну комунікацію. Передусім це змістовність, яка виявляється у чіткому визначенні теми висловлювання та здатності дитини виокремити й передати основну думку. Не менш важливою є логічність і послідовність, що передбачають дотримання структури висловлювання, узгодженість фактів і подій, а також правильне встановлення причинно-наслідкових зв’язків. Вагоме значення має граматична правильність, тобто уміння будувати речення відповідно до норм морфології та синтаксису рідної мови. Окремою складовою виступає фонетичне оформлення, яке охоплює чіткість звуковимови, правильний наголос, інтонаційну виразність і дотримання пауз. Завершальним компонентом є комунікативність, що полягає у здатності адаптувати власне мовлення до співрозмовника, усвідомлювати його потреби й наміри, а також коригувати висловлювання залежно від конкретної ситуації спілкування.

У дітей з особливими освітніми потребами формування кожного з цих компонентів ускладнюється специфічними порушеннями мовленнєвої та пізнавальної діяльності. Часто спостерігаються труднощі з довільною увагою, зниженням обсягу та міцності пам’яті, порушеннями темпу переробки інформації, недостатньою сформованістю дрібної моторики, що безпосередньо впливає на мовленнєвий розвиток. Такі фактори уповільнюють формування навичок зв’язного висловлювання, ускладнюють засвоєння граматичних структур і знижують здатність дитини до послідовного викладу думок.

Наукові дослідження в галузі корекційної педагогіки підкреслюють, що ефективний розвиток зв’язного мовлення можливий лише за дотримання певних принципів. До них належать індивідуалізація освітнього процесу, що передбачає урахування темпу розвитку, можливостей і потреб кожної дитини; спирання на збережені та сильні сторони, які стають основою для подальшого мовленнєвого зростання; мультимодальна стимуляція, тобто використання різних каналів сприймання – зорового, слухового, моторного – для закріплення мовленнєвих умінь; а також поступове ускладнення мовного матеріалу, що забезпечує поетапність і системність розвитку мовлення. Сукупність цих принципів

дозволяє будувати корекційну роботу так, щоб вона була максимально результативною та відповідала індивідуальним особливостям молодших школярів з ООП.

Сучасні підходи до розвитку зв’язного мовлення охоплюють широкий спектр методик, які поєднують традиційні педагогічні засоби з інноваційними технологіями та міждисциплінарними підходами. Одним із таких є комплексний підхід, що інтегрує різні напрями роботи з дітьми та забезпечує формування повноцінних мовленнєвих умінь. У його межах виокремлюють кілька важливих напрямів.

Лінгвістичний підхід спрямований на удосконалення мовної компетентності, зокрема правильності граматичних конструкцій, збагачення словника та формування зв’язних висловлювань. Когнітивно-комунікативний підхід ґрунтується на розумінні того, що мовлення розвивається у тісному зв’язку з мисленням і відбувається в умовах взаємодії з іншими людьми; відповідно, основна увага приділяється розвитку логічного мислення, уміння пояснювати, аргументувати та підтримувати діалог. Інтегративний підхід об’єднує знання логопедії, психології, нейропсихології та педагогіки, що дозволяє працювати з мовленням дитини всебічно, враховуючи її емоційний стан, особливості пам’яті, уваги, моторики та сприймання.

Особливої актуальності нині набувають ігрові підходи, адже саме гра створює для дітей природні умови для мовленнєвої активності. Рольові та сюжетно-рольові ігри, театралізовані ситуації та різні види творчих завдань стимулюють бажання висловлюватися, експериментувати зі словами і взаємодіяти з дорослими та ровесниками. Окремим елементом сучасної практики стала гейміфікація — використання ігрових механізмів у навчальному процесі, що підвищує мотивацію, робить заняття динамічними й емоційно привабливими.

На нашу думку, розвиток ігрової творчості молодших школярів буде значно успішнішим тоді, коли вони навчаться вільно й усвідомлено користуватися різними видами діалогічних висловлювань. Чим ширшим є їхній

запас реплік, мовленнєвих моделей та способів реагування, тим змістовнішою, природнішою й різноманітнішою стає їхня ігрова комунікація. Розгорнутий і багатий діалог у грі сприяє не лише збагаченню мовлення, а й розвитку фантазії, уміння домовлятися, планувати й підтримувати спільну діяльність.

Особливе значення у цьому процесі мають словесні дидактичні ігри. Вони допомагають школярам активізувати набуті мовні навички, тренують швидкість мислення та здатність оперативно реагувати на мовленнєву ситуацію. Такі ігри як «Факти», «Згоден – не згоден», «На кому припиниться розмова» розвивають уміння аргументувати свою думку, висловлювати згоду чи заперечення, а також уважно стежити за логікою спілкування. Участь у подібних вправах стимулює дітей мислити гнучко, добирати точні слова й формулювати висловлювання відповідно до завдань гри.

Не менш важливими є рухливі ігри, що містять короткі діалоги. Ігри типу «Коршун», «Гуси-гуси», «Фарби» поєднують мовленнєву взаємодію з фізичною активністю, допомагаючи дітям тренувати увагу, швидкість реакції, уміння слухати партнера та дотримуватися черговості реплік. Саме у таких видах діяльності школярі природно вчаться вступати у діалог, відповідати адекватно ситуації, дотримуватися правил та проявляти ініціативу.

Важливе місце займають ігри-інсценування та ігри-драматизації. Молодші школярі із задоволенням перевтілюються у персонажів, відтворюють події, що їм знайомі, або вигадують власний сюжет. Для успішного виконання ролі дітям потрібно добре розуміти зміст тексту, послідовність подій і логіку вчинків героїв. Під час таких ігор вони вчаться добирати відповідні інтонації, використовувати різні мовленнєві формули, проявляти емоційність і творчість. Це сприяє розвиткові впевненості у мовленні, розширює комунікативні можливості та формує навички зв’язного висловлювання.

Нейропсихологічний підхід, який активно застосовується у логопедичній роботі, зосереджений на розвитку нейронних зв’язків, що забезпечують мовленнєву діяльність. У його межах використовуються вправи на розвиток дрібної моторики, сенсорної інтеграції, зорово-просторових функцій, що

позитивно впливають на формування зв’язного мовлення та загальну пізнавальну активність дитини.

Варто зазначити, що сучасна логопедія широко впроваджує цифрові технології. Мобільні додатки, комп’ютерні програми, а також засоби віртуальної та доповненої реальності дозволяють урізноманітнити навчальний процес, зробити його інтерактивним і доступним. Такі технології сприяють автоматизації звуків, розвитку словника, формуванню зв’язних висловлювань у зручній для дитини формі.

Інноваційні методики також відіграють важливу роль у сучасному освітньому просторі. Серед них виокремлюють методи розвитку мовлення на основі сенсорної стимуляції, які активізують різні аналізатори та створюють додаткові опори для формування висловлювань. Популярними є також методи казкотерапії, що допомагають розвивати мовлення через сюжет, образи та емоційне занурення у казковий світ. Окремої уваги заслуговує «мовленнєвий театр» – методика, що розвиває уміння будувати висловлювання через інсценізацію, драматизацію та творчі завдання.

Концепція розвитку зв’язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами передбачає такі ключові аспекти:

- початок занять слід організовувати з заспокійливих бесід та вправ, що допомагають зняти напруження та емоційний стрес;
- забезпечувати індивідуалізований підхід до кожної дитини з урахуванням її особливостей;
- активно використовувати сучасні технології, зокрема планшети, комп’ютери та інші електронні пристрої для навчання та комунікації;
- налагоджувати співпрацю з іншими фахівцями для комплексного розвитку дитини;
- залучати батьків до освітнього процесу, надаючи їм рекомендації та підтримку для роботи з дітьми вдома;
- проводити регулярну оцінку прогресу та при необхідності коригувати навчальні завдання;

- застосовувати методи та прийоми, що стимулюють мотивацію дитини та підтримують її інтерес до занять.

У сукупності такі підходи формують сучасну систему розвитку зв’язного мовлення, яка орієнтована на індивідуальні потреби дитини, забезпечує їй можливість розвиватися гармонійно, творчо та в умовах, максимально наближених до природного мовленнєвого середовища.

У процесі навчання педагогам важливо формувати в дітей комплекс навичок, необхідних для ефективного спілкування та розвитку зв’язного мовлення. Зокрема, дітей слід поступово навчати давати точні та повні відповіді на запитання, звертати увагу на деталі завдань і виконувати їх уважно, а також варіювати свої відповіді, надаючи як короткі, так і розгорнуті варіанти пояснень.

Велике значення має розвиток уміння підтримувати розмову та вести діалог. Діти повинні навчитися уважно слухати співрозмовника, правильно формулювати власні думки, ставити доречні запитання, доповнювати відповіді й, за потреби, коректно виправляти неточності партнера. Така робота сприяє формуванню навичок активного слухання, критичного мислення та вміння аргументовано висловлювати свої погляди.

Ще одним важливим аспектом є спільне обговорення прочитаних творів або переглянутих кінофільмів. Це допомагає дітям вчитися висловлювати власну точку зору, уважно ставитися до думок інших, порівнювати їх із власними оцінками, аналізувати та робити висновки. У процесі таких дискусій формується здатність до взаємоповаги, конструктивного спілкування та розвитку соціальної компетентності.

Не менш важливою є робота над технікою мовлення. Діти повинні систематично тренувати дикцію, правильну артикуляцію та темп мовлення, що сприяє більш чіткому та зрозумілому висловлюванню думок. Усі ці навички у сукупності створюють умови для ефективного розвитку зв’язного мовлення, підвищують мовну компетентність та сприяють формуванню впевненості дітей у спілкуванні як у навчальному, так і в повсякденному житті.

Для забезпечення всебічного мовленнєвого розвитку дітей з особливими

освітніми потребами та подолання наявних мовленнєвих труднощів надзвичайно важливо дотримуватися комплексного і системного підходу. Перш за все, необхідно індивідуалізувати навчальний процес, враховуючи особливості кожної дитини, її рівень розвитку, інтереси та потреби. Важливу роль відіграє створення безпечного та сприятливого навчального середовища, де дитина відчуває підтримку, впевненість та психологічний комфорт.

Активне використання ігор, інтерактивних вправ та творчих методик навчання стимулює мовленнєву активність, допомагає формувати навички зв'язного мовлення у природній, цікавій і доступній формі. Особлива увага приділяється посиленій логопедичній підтримці: регулярні заняття, корекційні вправи та систематичне спостереження за прогресом дитини дозволяють своєчасно виявляти труднощі та коригувати навчальний процес.

Не менш важливою є робота над соціальною інтеграцією дитини. Спілкування з однолітками, участь у колективних заходах та дидактичних іграх допомагає формувати навички взаємодії, навчатися будувати діалог, слухати та враховувати думку інших. Педагоги також мають активно залучати батьків до освітнього процесу, надавати їм практичні рекомендації та консультації, що дозволяє продовжувати корекційну роботу вдома та зміцнює партнерство між сім'єю й навчальним закладом.

Систематичне спостереження та оцінка результатів навчальної діяльності дозволяють відстежувати досягнення дитини, своєчасно вносити корективи та планувати подальшу роботу. Усі ці заходи сприяють не лише покращенню мовленнєвих навичок, а й загальному емоційному благополуччю дітей, формуванню стійкості до стресових ситуацій, розвитку впевненості у власних силах, підтримці психологічної рівноваги та збереженню психічного здоров'я.

Отже, сучасна логопедична практика у сфері розвитку зв'язного мовлення спирається на поєднання різних підходів, що забезпечують цілісний і системний вплив на мовленнєвий розвиток дитини. Використання комплексного підходу дозволяє враховувати не лише мовленнєві, а й когнітивні, емоційні та сенсорні особливості учнів, що сприяє більш точному добору методів корекції. Водночас

активне залучення цифрових інструментів, мультимедійних програм та інтерактивних платформ робить навчальний процес динамічним, наочним і більш доступним для дітей з різними освітніми потребами.

Застосування інноваційних методик, зокрема ігрових, інтерактивних, нейропсихологічних і технологічних, створює умови для природного й невимушеного формування мовленнєвої активності. Гармонійне поєднання традиційних логопедичних прийомів із сучасними засобами стимуляції мовлення забезпечує значне підвищення результативності корекційної роботи.

Таким чином, розвиток зв’язного мовлення в учнів з особливими освітніми потребами у сучасних умовах розглядається як багатогранний процес, що потребує поєднання різних методичних ресурсів. Інтеграція ігрових технологій, нейропсихологічних вправ, цифрових інструментів та інноваційних форм роботи сприяє формуванню стабільних мовленнєвих навичок, підвищує мотивацію дітей та забезпечує їх більш успішну комунікацію і соціальну адаптацію.

ВИСНОВКИ

У роботі наголошується, що зв’язне мовлення є ключовою умовою успішного навчання молодших школярів, а його розвиток виступає одним із провідних завдань навчання дітей з особливими освітніми потребами. Формування зв’язного мовлення залежить від низки важливих чинників: уміння учнів зосереджуватися на навчальному матеріалі, наявності пізнавальних інтересів, здатності відповідати на запитання та виправляти помилки, рівня сформованості мовленнєвих і пізнавальних процесів, а також від їхньої мотивації та готовності діяти за інструкцією вчителя.

Психолого-педагогічні особливості розвитку зв’язного мовлення у дітей з ООП передбачають обов’язкове застосування індивідуального та диференційованого підходів, своєчасне виявлення труднощів, використання додаткових візуальних опор, альтернативних способів комунікації, а також цілеспрямовану роботу над збагаченням словника, граматичними структурами, чіткістю та виразністю мовлення.

У контексті сучасних викликів, зокрема навчання в умовах воєнного часу, особливої актуальності набуває розробка ефективних стратегій підтримки мовленнєвого розвитку молодших школярів з ООП. Серед найрезультативніших підходів виокремлюються: індивідуалізовані логопедичні програми, вправи для подолання стресу та підвищення комунікативної активності, створення безпечного мовленнєвого середовища, проведення корекційно-розвивальних занять у груповій та індивідуальній формах, використання ігор та інтерактивних методів, активне залучення батьків до мовленнєвого розвитку дитини.

Особливо ефективним у роботі з учнями з ООП є використання мнемотехніки, яка полегшує засвоєння нових слів, розвиток пам’яті, уваги, мислення, формування мовленнєвої послідовності й навичок описового та розповідного мовлення. Робота з мнемотаблицями сприяє збагаченню словникового запасу, активізації творчих здібностей і підвищенню впевненості

дитини у власному мовленні.

Запропоновані рекомендації спрямовані на покращення розвитку зв’язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами, зниження рівня тривожності, подолання емоційних труднощів, підвищення психологічної стійкості та створення умов для їх повноцінної адаптації у шкільному середовищі. Вони сприяють гармонійному розвитку дитини, збереженню її емоційного та психічного благополуччя, а також формуванню важливих життєвих компетентностей.

Підкреслюється, що лише систематичне вдосконалення методів навчання, тісна співпраця педагогів, логопедів, психологів та батьків, а також комплексна психолого-педагогічна підтримка дозволяють забезпечити ефективний розвиток зв’язного мовлення молодших школярів з ООП. Це є важливим завданням сучасної інклюзивної освіти, яка потребує відповідальності, професійності та людяності з боку всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук О. А., Мірошниченко О. А. Розвиток комунікативних здібностей у молодших школярів з тяжкими мовленнєвими порушеннями. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (23-24 жовтня 2024 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2024. С. 283–286.
2. Бадер В.І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2004. 36 с.
3. Бегас Л. Д. Логопедичні практикуми : навчально-методичний посібник. Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 2016. 123 с.
4. Бисікало Л. Г. та ін. Психологічний супровід інклюзивної освіти : методичні рекомендації. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
5. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дітей : навчально-методичний посібник. Київ : Благовіст, 2001. 215 с.
6. Бондар Н. В. Формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання. Київ : [б. в.], 2019. 184 с.
7. Бондаренко М. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів засобами комунікативної взаємодії. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи* : матеріали III наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти ф-ту початк. навчання. Харків, 5 груд. 2023 р. Харків, 2023. С. 100.
8. Брушневська І. М. Корекційно-педагогічні проекти в роботі з дітьми з особливими потребами. *Логопед.* 2015. Вип. 8. С. 9–13.
9. Савчук Н. Б. Психолого-педагогічні основи розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Педагогічний дискурс.* 2012. Вип. 11. С. 274–277.
10. Владимирова І. В. Нейроуспішність: прикладні методи розвитку інтелектуальних та мовленнєвих здібностей. Innovative technologies for training

and educating young people : The 2nd International scientific and practical conference (January 14-17, 2025). Boston, USA : International Science Group, 2025. С. 225–228.

11. Гавриш Н. В. Розвиток зв’язного мовлення дошкільнят : навчально-методичний посібник. Київ : Шкільний світ, 2006. 120 с.
12. Голуб Н. М., Даниленко А. В. Формування комунікативних умінь у дітей із порушенням мовлення на уроках української мови. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки».* 2024. № 4. С. 83–94.
13. Гошовська Д. Т. Спеціальна психологія та методика педагогічно корекційного тренінгу : навчально-методичний посібник. Луцьк : [б. в.], 2011. 265 с.
14. Двіжона В. М. Модель психолого-педагогічного супроводу учнів початкових класів із мовленнєвими порушеннями. *Молодий вчений.* 2020. № 10 (86). С. 117–124.
15. Залановська Л. І. Розвиток комунікативної діяльності дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Сучасна психологія.* 2022. № 4. С. 15–22.
16. Ілющенко І. О., Хоменко Н. В. Логопедичний супровід в інклюзивній освіті для дітей із тяжкими вадами мовлення. *Вісник Освітньо-наукового центру сімейно-центрованих практик.* 2023. Вип. 2. С. 176–178.
17. Капітула М. Мнемотехніка як інноваційний метод формування зв’язного мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями. *Інноваційна педагогіка*. 2024. № 1. С. 73–77.
18. Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім’ї в умовах груп корекції мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2016. Вип. 7 (1). С. 176–185.
19. Кобильченко В., Омельченко І. Спеціальна психологія : навчальний посібник. Київ : Академія, 2020. 224 с.
20. Колупаєва А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи. Київ : Педагогічна думка, 2018. 272 с.
21. Конопляста С. Теорія і практика логопедичної роботи. Київ : Слово, 2016. 212 с.
22. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення. *Удосконалення підготовки.* Київ : УДПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. С. 112–

117.

23. Кавиліна, Г. К. Особливості мовлення дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчен. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. 2021. Вип. 41(1). С. 289–293.
24. Круцевич Т. Ю. Вплив адаптивного фізичного виховання на розвиток дітей із затримкою мовлення. *Вісник НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2023. Вип. 5 (164). С. 85–90.
25. Лазарева І. А., Поволоцька О. О. Особливості проявів артикуляторної диспраксії. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка.* 2018. № 3 (137). С. 42–48.
26. Лепетченко М. В. Педагогічні умови формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення. *Логопедія.* 2015. №. 6. С. 31–36.
27. Линдіна Є. Ю. Від історичних передумов до сучасних практик: інтеграція дітей з порушеннями мовлення. *Inclusion and Diversity.* Вип. 3. 2024. С. 49–54.
28. Малярчук А. Я. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. Київ : Літера ЛТД, 2008. 336 с.
29. Мартиненко І. В. Диспраксія в структурі мовленнєвого дизонтогенезу дітей. *Вісник НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 19. 2021. Вип. 40. С. 65–70.
30. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-метод. посіб. / за ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
31. Мороз Л. В., Рудих А. Б. Супровід розвитку усного мовлення зі зниженим слухом. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. Вип. 13. С. 176–186.
32. Москальова О. В. Використання мультимедійних засобів у логопедичній практиці. Київ : Освіта, 2021. 45 с.
33. Пацула І. Н. Проблеми та виклики ранньої діагностики мовленнєвих порушень у дітей. *Педагогічні науки.* 2024. № 5 (364). С. 93–100.
34. Примаченко О. А. Особливості фонетико-фонематичного компонента мовленнєвої діяльності. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ, 2020. С. 290–294.

35. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання : постанова КМУ від 15.09.2021 № 957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text (дата звернення 12.08.2025).
36. Прохоренко Л. І., Бабяк О. О., Баташева Н. І. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами. *Вісник НАПН України.* 2020. Т. 1. №. 2. С. 1–6.
37. Савчук С. М. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами. *Інклюзивна освіта*. 2022. № 1. С. 45–50.
38. Стеблюк С. В. Сучасні підходи до розвитку усного мовлення дітей з особливими освітніми потребами. *Педагогіка формування творчої особистості*. Запоріжжя : КПУ, 2020. № 73. Т. 2. С. 209–213.
39. Тарасун В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 294 с.
40. Ткаченко Л. П., Михальчук Л. І., Калюжна Є. М., Перетяга Л. Є. Інноваційні підходи до мовленнєвого розвитку дитини у дошкільній і початковій освіті. *Перспективи та інновації науки*. Сер.: Педагогіка, Психологія, Медицина. 2024. № 10 (44). С. 1035–1042.
41. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Слово, 2010. 672 с.
42. Шелестова Л. В. Інтелектуальний розвиток старших дошкільників і першокласників: теорія і практики. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. №. 6. С. 21–26.
43. Шеремет М. Логопедія : підручник. Київ : Слово, 2011. 752 с.
44. Шапочка К. *Нейропсихологічна складова вивчення іноземної мови молодшими школярами.* Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 75. Т. 3. С. 323–328.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАНЯТТЯ 1

Мета заняття: створення позитивного емоційного настрою. Розвиток логічного та образного мислення, уваги, уяви, пам'яті, дрібної моторики та координації рухів. Формування комунікативних вмінь, навичок співпраці.

1.Вправа «Привітання» (2 хв.)

Мета: створення позитивного емоційного настрою на працю.

Хід вправи: педагог вітається з дитиною словесно та потискуванням руки.
Бджілка - трудівниця залетіла до нас,

До роботи бджілка запросила нас,

Зараз бджілці допоможем.

Разом з нею все зробити зможемо!

2. Вправа «Пригадай казку» (5 хв.)

Мета: розвиток мислення.

Хід заняття : роздивися картинки й скажи, що було спочатку, а що потім. Послідовно розстав всі картинки.

3. Рухлива вправа «Вухо – ніс» (3 хв.)

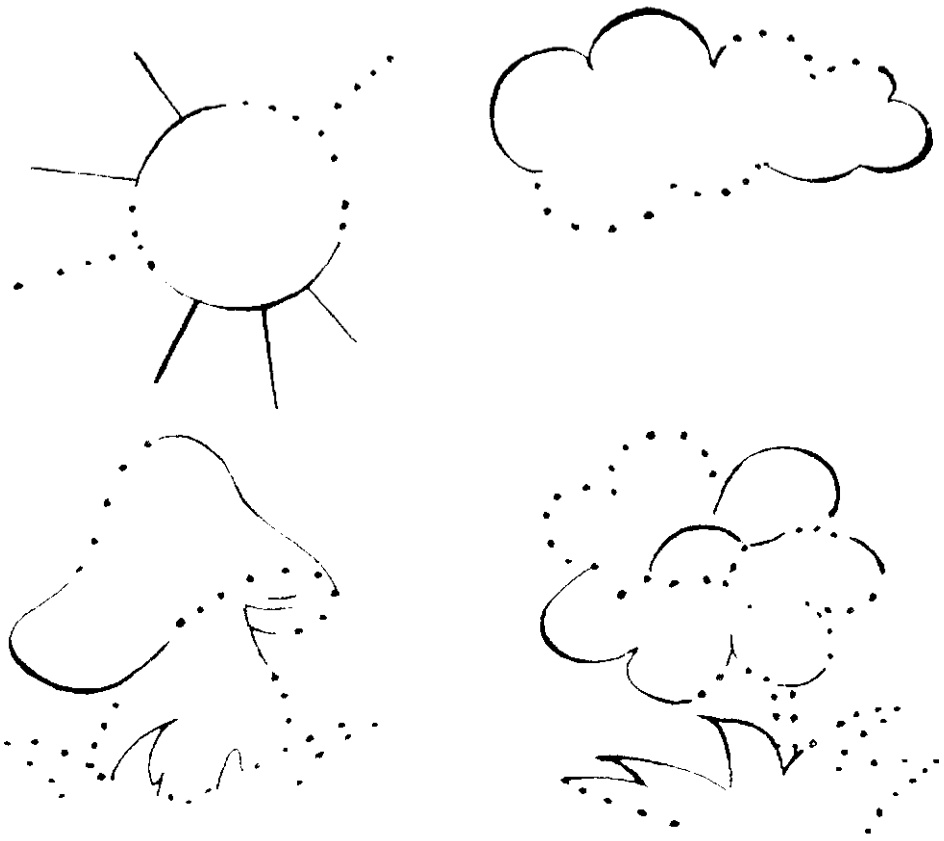
Мета: розвиток уваги.

Хід вправи: За командою «Вухо» дитина повинна схопитися за вухо, за командою «Ніс» – за ніс. Педагог виконує дії разом із дитиною, але якийсь час повинен «припуститися помилки». Дитина не звертаючи увагу на «помилки» дорослого, повинна показувати тільки ту частину обличчя, яку назвав педагог.

4. Вправа «Домалюй» (5 хв.)

Мета: розвиток дрібної моторики руки.

Хід заняття: наведи всі лінії на картинка і розфарбуй малюнки в різні кольори.

5. Рефлексія (3 хв.)

Ми старались, ми трудились

Навіть трішечки втомились.

Відпочити вже нам час

Та чи все було гаразд?

6. Прощання (2 хв.)

Педагог. Сьогодні ми з тобою поділимося краплиною своєї доброти. Вони складають долоні, дмухають у них і передають одне одному «краплинку» своєї доброти.

Додаток Б

Ігри та вправи для дітей з особливими освітніми потребами

«Знайди і покажи»

Мета: закріплення уявлення про тотожність.

Матеріал: однакові іграшки.

Хід: На столі розставляються набір предметів або іграшок. Дитині пропонується предмет і дається інструкція: «Знайди таку ж чашку (ляльку, машинку тощо)». Кількість предметів в наборі поступово збільшується від 3 до 6. Закріплюються уявлення про тотожність: такий же – інший, однакові – різні.

«Геометричні фігури»

Мета: вивчення геометричних фігур та кольорів.

Матеріал: різнокольорові геометричні фігури.

Хід: На столі розкладаються різнокольорові геометричні фігури. Дитині пропонується знайти геометричну фігуру та назвати її колір.

«Знайди фігуру»

Мета: розвиток зорового сприймання

Матеріал: картинки з фігурами Поппельрейтера

Хід: запропонувати дитині на картинці знайти всі фігури які він бачить, або запропонувати знайти конкретну фігуру. Можна ускладнити завдання, запропонувати знайти фігуру якої на картинці не має і подивитись зорієнтується дитина сказати що цієї фігури не має або ні.

«Знайди мою тінь»

Мета: розвиток уяви

Матеріал: картинки з малюнками на яких зображено предмети та їх тіні

Хід: запропонувати дитині знайти тінь до кожного предмета.

«Цікаві намистинки»

Мета: розвиток дрібної моторики та мислення.

Матеріал: шнурок та різнокольорові намистинки.

Хід: запропонувати дитині нанизати на шнурок всі намистинки, або нанизувати намистинки лише одного кольору.

«Повтори»

Мета: розвиток моторно-слухової пам’яті.

Хід: діти стоять біля столу ведучого. Ведучий пропонує одній дитині проплескати все, що він їй простукає олівцем. Інші діти уважно слухають і оцінюють виконання жестами: піднімають догори великий палець, якщо плескання правильні, і опускають його вниз, якщо неправильні.